VYDANÉ SVAZKY *OSENÍ*, KNIH MLADÝCH ČTENÁŘŮ

1. SVATOPLUK ČECH: *VÝBOR Z BÁSNÍ* 60 h
2. KONRÁD POSPÍŠIL: *ROK V NĚMECKÉ ŠKOLE* 50 h
3. CARL EWALD: *TICHÉ JEZERO* 60 h
4. SVATOPLUK ČECH: *Z POVÍDEK A ČRT* 60 h
5. F. J. ČEČETKA: *BÝVÁVALO . . .* 60 h
6. *HRSTKA POVÍDEK* ZE SPISŮ P. K. ROSEGGRA 50 h
7. D. V. GRIGOROVIČ: *ANTON UBOŽÁK* K 1·20
8. DR ZIKMUND WINTER: *DVA DNI NA STAROMĚSTSKÉM DOMĚ RADNÍM* 70 h
9. B. BAUŠE: *V JAŘMU A VE VOLNOSTI* 70 h
10. *VYBRANÉ PRÁCE* V. M. KRAMERIA 80 h
11. HELENA NYBLOMOVÁ: *POHÁDKY* 80 h
12. DR. D. PANÝREK: *ZDRAVÍ NEJVĚTŠÍ POKLAD* 80 h
13. JAN NERUDA: *VÝBOR Z BÁSNÍ* 80 h
14. KAREL ROŽEK: *DVĚ POVÍDKY O PRÁCI* 90 h
15. E. THOMPSON SETON: *BINGO. LOBO. MATKA LIŠKA* 60 h
16. F. STREJČEK: *JMÉNEM, SRDCEM STEJNĚ ČECH* 50 h
17. FR. DOUTLÍK: *MALÉ HVĚZDÁŘSTVÍ* 90 h
18. K. M. STAŇUKOVIČ: *MEZI NÁMOŘNÍKY* 80 h
19. IGNÁT HERRMANN: *TOBIÁŠKŮV ŠTĚDRÝ DEN A NĚKOLIK ŽERTOVNÝCH POVÍDEK O ZVÍŘÁTKÁCH* 80 h
20. F. V. VYKOUKAL: *O DVOU ŘEMESLECH* 80 h
21. E. THOMPSON SETON: *PTAČÍ PŘÍBĚHY* 70 h
22. E. T. A. HOFFMANN: *CIZÍ DÍTĚ* 50 h
23. JAROSLAV KAMPER: *PROCHÁZKY STAROU PRAHOU* (I.) 80 h
24. MARJA KONOPNICKÁ: *BLÁZNIVÝ FRANEK. NĚMČÍCI. KOUŘ* 60 h
25. GUSTAV KLIKA: *POUPATA* 50 h
26. J. LEMAÎTRE: *SEDMERO POVÍDEK* 90 h
27. V. I. NĚMIROVIČ-DANČENKO: *SOKOLÍ HNÍZDA* 90 h
28. JAROSLAV KAMPER: *KAREL ŠKRETA* 70 h
29. S. T. SEMENOV: *DĚTI V TOVÁRNĚ* 60 h
30. ARNE NOVÁK: *PATERO OBRÁZKŮ Z DĚJIN KNIHY* 80 h

(Při vazbě se tento list *ponechá.*)

31. WACŁAW SIEROSZEWSKI: *LETOROSTY* 50 h
32. VILÉM HAUFF: *CHLADNÉ SRDCE* 70 h
33. JAN NERUDA: *VÝBOR Z PROSY* 80 h
34. P. INFANTĚV: *SIBÍŘSKÉ POVÍDKY* 80 h
35. *ZE STAROČESKÉHO BÁSNICTVÍ* 80 h
36 HANUŠ SEDLÁČEK: *O ŠTĚSTÍ* 70 h
37. E. THOMPSON SETON: *BERAN REK. MEDVĚD ŠEDA* 90 h
38. KAROLINA SVĚTLÁ: *VÝBOR ZE SPISŮ* 90 h
39. KAREL SCHEINPFLUG: *VŮZ U LESA* 50 h
40. ST. KLÍMA: *OBRÁZKY ZE SLOVENSKA* 90 h
41. V. M. DOROŠEVIČ: *VÝCHODNÍ LEGENDY A POVĚSTI* 80 h
42. B. NĚMCOVÁ: *OBRAZY Z OKOLÍ DOMAŽLICKÉHO* 70 h
43. LUKIANOS: *TOXARIS* 50 h
44. JOSEF CHUDÁČEK: *BAJKY* 50 h
45. IVAN ŠMELJEV: *ZA SVĚTLÝM CÍLEM* 50 h
46. DR. ČENĚK ZÍBRT: *NAVEDENÍ MLADISTVÉHO VĚKU KU POCTIVÝM MRAVŮM* 70 h
47. JOSEF HOLEČEK: *ČERNOHORŠTÍ JUNÁCI* 90 h
48. J. H. FABRE: *ŽIVOT A ZVYKY HMYZU* 90 h
49. ADOLF WENIG: *O ČERNÉ HODINCE* 70 h
50. ALOIS JIRÁSEK: *Z DÁVNA I NEDÁVNA* 80 h
51. SVATOPLUK ČECH: *VÝBOR ZE VZPOMÍNEK* 90 h
52. ANNA ŘEHÁKOVÁ: *NA HORÁCH* 90 h
53. RICHARD DEHMEL: *POHÁDKY A POVÍDKY* 50 h
54. JAN FR. HRUŠKA: *DĚREČEK VČALAŘEM* 80 h
55. *SLOVENSKÝ SBORNÍČEK* 80 h
56. SVAZEK BUDE:
B. BENEŠOVÁ: *TŘI POVÍDKY*

VÁZANÉ SVAZKY (PŮVODNÍ CELOPLÁTĚNÁ VAZBA) O 50 HAL. DRAŽŠÍ.

OSENÍ,

KNIHY MLADÝCH ČTENÁŘŮ.
PORÁDÁ ADOLF WENIG

55.

SLOVENSKÝ SBORNÍČEK

F. TOPIČ, PRAHA, 1914

SLOVENSKÝ SBORNÍČEK

•

SESTAVIL
DR. FR. TICHÝ

•

F. TOPIČ, PRAHA, 1914

TISKEM „UNIE“ V PRAZE.

ÚVOD

MY A SLOVÁCI.

My a Slováci jsme národ jediný. To nás nesmí mást, že na Slovensku se píší a tisknou knihy v nářečí slovenském. Tím naopak získává naše písemnictví na půvabu a pestrosti. A je v tom ještě zvláštní přitažlivé kouzlo, čtu-li knihu v cizím, mně neznámém nářečí, a já jí přece docela dobře rozumím!

Mně připadá slovenská knížka jako pěkné děvče v tom roztomilém slováckém kroji v červené sukynce a ve vysokých botách. Dívám se na ni po očku, stydím se jí — je příliš krásná v těch svěžích šatečkách — ale dodám si odvahy, pohledím jí do oček — a hle, vždyť je to moje sestřička! Se slovenskou knížkou je to u nás v Čechách dosud zrovna, ale zrovinka tak: Díváme se na ni jen po očku, stydíme se jí, myslíme, že bychom si s ní nerozuměli. Ale dodáme-li si odvahy a dáme se do čtení, v okamžiku si v duchu zavýskneme: „Hle, vždyť je to naše sestřička!“ Česká řeč a slovenské nářečí jsou opravdu jako dvě sestry.

Jen se pusťte s chutí do čtení! Uvidíte, že je to pravda! A uvidíte, jak vám bude sladko a radostno!

SLOVENSKÉ NÁŘEČÍ.

V nynější češtině rozeznávají učenci (Šembera, Gebauer) troje nářečí: české, moravské a slovenské. Poslední je nám, kteří žijeme na nejzazším západě jazykové oblasti, nejvzdálenější, nejméně srozumitelné. Původně se psaly a tiskly knihy v Čechách, na Moravě, ve Slezsku i na Slovensku společným jazykem spisovným, vypěstovaným Štítným, Husem, Komenským, Dobrovským a Jungmannem. V novější době byly vydány některé knížky také podřečím hanáckým („Hanácke pěsničke“ a j.). Na Slovensku psalo se a tisklo až do r. 1844 spisovným jazykem českým. Toho roku vychází prvá kniha, psaná nářečím slovenským, Hurbanův almanach „Nitra“. Nezůstalo však jen při ojedinělém případě. Spisovatel Ludevít Štúr odůvodnil potřebu spisovného jazyka slovenského tak důkladně, že od té doby všichni básníci a spisovatelé, žijící na Slovensku, píší nářečím slovenským. Štúr vydal také několik knih v Praze spisovným jazykem českým.

Nářečí slovenské je po stránce jazykozpytné nejvzácnější. Zachovává totiž starý stav jazykový neporušený. Tak se stává, že se v mnoha případech shoduje se starým českým jazykem, jakým psal na př. Dalimil a Štítný.

Zvláštnosti slovenského nářečí seřadil jsem tak, aby se snadno přehlédly. Kdo chce slovenským básním a povídkám rozuměti, musí si tento přehled častokráte nahlas pročítati. Jestliže pak při četbě básně nebo povídky některému tvaru nerozumí, nesmí jej přejíti, nýbrž přemýšleti o něm a hledati výklad. Najde jej buď v tomto přehledu nebo ve slovníčku zcela jistě! Jen trpělivě! Práce, spojená s hledáním a přemýšlením se sama odmění. „Nejlépe chutnává jádro, jež jsme sami vyluštili!“

Zvláštnosti hláskoslovné:

a se nepřehlasuje v e (tak bylo i v staré češtině): duša moja, slepica, kliatba (kletba), pánovia (pánové); trčať trasie (třese), jačal (ječel), zaháňal, bál sa (se).

u se nepřehlasuje v i (jako v st. č.): moju dušu, slávu božú (boží); ľudia (lidé).

o se nepřehlasuje v e (jako v st. č.): kostol, ohňom, teplom (teplem), polom (polem); som (jsem); voždy (vezdy); so mnú (se mnou), zo školy, vo víně.

ä čti jako široké e: mäso (maso), päť (pět), deväť (devět), mäkký.

ia jest v češtině vystřídáno dlouhým í: priateľ (přítel), mesiac (měsíc), maliar (malíř); plašia (plaší), kypiaca žluč (kypící); viac.

ie střídá rovněž í: pieseň, nariekanie (naříkání), tien (stín); spievaj (zpívej), usmieva sa, viem (vím).

ô (čti uo) střídá české ů, v němž kroužek není vlastně nic jiného než malé o: môj (můj), vôňa (vůně), pôlnoc (půlnoc), nepôjdem (nepůjdu).

ú (v st. č. rovněž tak), v českém nářečí rozšířeno v *ou*: kocúr (kocour), húština, húkanie (houkání), do rukú (do rukou), túlati.

dz = z: medzi, hrádza (hráze), modzog (mozek)

de, te, ne čte se zpravidla měkce: ide (idě), Detva (Dětva), dedo (dědo); pochovajte (pochovajtě), ešte (eště), tesný (těsný); nebude (něbudě), nenie (něnie), nechal (něchal). Touto měkkou výslovností nabývá slovenské nářečí kouzelné hudebnosti a lahody. Čtěte si takto některou báseň nahlas a pochopíte.

l jest v slovenském nářečí trojí. Tak tomu bylo i v stč.

l tvrdé: tělo

ľ měkké: ľan (len), ľavý (levý)

ĺ dlouhé: stĺp (sloup), tĺkol (tloukl).

ř v slovenském nářečí není: všude je r: Rím (Řím), repa (řepa), pri (při), príde (přijde).

Zvláštnosti tvaroslovné, skladebné a jiné:

Pád zvolací (5. pád) je roven prvému: pútnik! (poutníku!) — tatík! (otče!). —

Prvá osoba č. jednotného končí se vždy na *m*: nepôjdem (nepůjdu); nebudem (nebudu).

Při zdvořilém vykání klade se i příčestí do množného čísla: Tatík, čo ste to robili (co jste robil, dělal)?

Slovák říká: „*kde* ideš?“ (*kam* jdeš?) — „*kde* že vy pôjdete?“ (*kam* vy půjdete?). —

Slovenské nářečí netrpí dvou dlouhých slabik vedle sebe. Slovák říká a píše: čarokrásn*y*, ohník vyhasín*a*, připáli (pripáli).

JEŠTĚ NĚCO.

Vždycky, než-li se dám do četby básně nebo povídky, hledím se dozvědět něco o spisovateli či básníkovi. Zajímá mne jeho život, kde se narodil, v které době, kde žil, čím byl, prostě každá podrobnost z jeho života. Není to snad z pouhé zvědavosti. Vím-li to všechno, je mi hned bližší, jakoby starý známý, jako přítel, a hned je mi i ta básnička či povídka milejší, jako by ji byl napsal kamarád či bratr. A často teprv potom ji pochopím, vím-li, kdy, jak a proč vznikla.

Pohovoříme si tedy o spisovatelích této knížky. Na prvém místě se čtou slovenské zpěvanky, které všichni umíme zpívati. Složil je nějaký chlapec či děvčica a proto jsou tak prosté a milé. Po nich jdou dvě pohádky, psané česky, ale se slovenskou přímou řečí.

Božena Němcová (1820—1862), která je napsala, je z prvých lidí v Čechách, kteří poznali, že Slovensko musí zůstat v jednotě s námi v Čechách, na Moravě i ve Slezsku. Aby nás seznámila se Slováky, od nás tak vzdálenými, které proto tak málo známe, psala mnoho o povaze krajiny i lidu na Slovensku.

Mezi obě pohádky je vloženo původní složení všem Slovanům společné hymny, „Hej Slované!" *Samuel Tomašík,* který hymnu složil, narodil se právě

před sto lety (1813 1837). Byl evangelickým farářem, rovněž jako *Samo Chalupka*. Božena Němcová byla u Chaloupky na návštěvě a dostala od něho mnoho pohádek, které potom samostatně zbásnila. V čítankách čte se často jeho ballada „Turčín Poničan“.

Ján Kalinčák (* 1822) byl profesorem. Proslavil se povídkou „Reštaurácia“, která líčí, jak se v Uhrách volí poslanci. Z ní vyňata naše malá ukázka.

Ivan Krasko je mladý spisovatel, který žije v Čechách jako inženýr. *Josef Gregor-Tajovský* píše povídky; žije v Turčanském sv. Martině.

Hviezdoslav (pravým jménem Pavel Országh) je největším slovenským básníkem. Narodil se 1849 ve Vyšním Kubíně, byl advokátem. Jednou jistě si přečtete jeho „Hájnikovu ženu“.

Svetozár Hurban Vajanský (* 1847), znamenitý básník a spisovatel, je redaktorem „Národních novin“. Napsal mnoho povídek a románů. Z básní Vajanského bývá v čítankách jeho „Malý drotár“. V „Obrázcích ze Slovenska“ (Osení 40.) čtete na str. 35 od něho „Povedomie“.

Martin Kukučin (* 1860), vlastně Matěj Bencúr, byl nejprve učitelem, ale opustil učitelství, vystudoval v Praze lékařství a stal se doktorem. Jako lékař nepůsobil ve vlasti, žil v Dalmacii a dnes je až v Americe. Kukučin je nejlepším ze spisovatelů povídek na Slovensku.

Ondřej Sládkovič (1820—1872) byl ev. farářem na Zvolensku. Jest největším básníkem před Hviezdoslavem. Napsal velké básně „Detvan“ a „Marína“.

Pověděl jsem málo, hledejte víc v básních a povídkách samotných. Mnoho zdaru!

ČETBA

SLOVENSKÉ ZPĚVANKY.

Slovenské písně jsou velmi rázovité, odlišují se značně od našich českých. Buď jsou velmi veselé, na př. „Bol jeden gajdoš“), nebo velmi, velmi smutné. A těchto smutných je víc, neboť Slováci žijí v smutném kraji.

1.

Spievaj si, děvčátko,
netrať veselosti,
ako si netratí
tráva zelenosti.

Spievaj si, děvčátko,
tu veselú pieseň,
ako si spievalo
celú božú jeseň.

Spievaj si, děvčátko,
nerob si srdcu žal,
potěší ťa Pán Bóh,
nenazdáš sa, od kial.

Spievaj si, děvčátko,
ako si spievalo,
bývajže veselo,
ako si bývalo.

2.

Ej, javor, javor zelený,
čo si tak smutný v jaseni?

„Jakže ja nemám smutný být,
keď zo mňa spadol kvet i list.“

3.

Spievanky, spievanky,
kde ste sa vy vzaly?
Či ste s neba spadly,
či ste rástly v háji?

„S neba sme nepadly,
v háji sme nerástly,
ale nás mládenci
a dievčence našly.

4.

JÁNOŠÍK. [1])

Pijú chlapci zbojníci
v murovanej pivnici.
Ak sa oni opijú,
Jánošíka dobijú.

Nič je Jánošíkovi,
vrtkému šuhajkovi.
Nebojí se dvanáctich,
triezvých ani opilých.

5.

Študenti, študenti,
malované děti!
Keď ide zo školy,
ako anjel letí.

Ale už do školy
pomaly sa vleče,
jak keď tichý Dunaj
širým polom teče.

6.[2])

Kráľ na vojnu verbuje,
ženy, dievky zlučuje,
ženy, dievky do predku,
samých chlapcóv do zadku.
Jedna matka stará bola,
ale ona dcery mala,
mala ona tri dcerky,
pekné ako holúbky.
„Choď, najstaršia, choď za mňa,
choď bojovať vedľa mňa."
„Já bojovať nepuojděm,
já bojovať nebudem,
já som srdca slabého,
bojím já sa každého."
„Choď, prostrední, choď za mňa,
choď bojovať vedľa mňa."
„Já bojovať nepuojděm,
já bojovať nebuděm,
já som srdca slabého,
bojím já sa každého."
„Choď, najmladšia, choď za mňa,
choď bojovať vedľa mňa."
Tá najmladšia Barbora
slovíčko jej mluvila:
„Něstaraj sa, mamko má,

choď do vojny ty i já;
já som srdca smelého,
nebojím sa žiadného.
Kúp mi koňa vraného,
novuo sedlo na něho,
zlatú šablu ku boku
a pár pištol do rukú'.
„Ej, Barboro, dcero má,
znáš-li, že je vojna zlá?
Nedávaj sa do predku,
ale radšej do zadku.“
Keď jej šaty merali,[3])
šuhajcovia plakali;
keď na koňa sedala,
matka pre ňu plakala;
ona na to nedbala,
do predku sa držala,
trikrát tábor obehla,
tri sta Turkov zaťala.
Zpytoval sa pan cisár:
„Ký je to čert za husár?
To je husár obratný,
to je šuhaj prekrásný!
Keby bola panenka,
hneď by bola má žienka.“
„Ej, cisáru, panna som,
drž si slovo, tvoja som.“

BOŽENA NĚMCOVÁ: O TURKOVI A KRÁSNÉ KATARINĚ.

Byl jeden selský gazda a ten měl dceru neobyčejně krásnou. Pověst o její kráse daleko široko se roznášela. Jmenovala se Katarina.

Slyšel o ní též jeden turecký pašalik; ten by ji byl rád za ženu dostal, nevěděl ale kterak. — Otec krásné Katariny zabýval se povoznictvím a měl pěkné koně, o které velmi dbal. I vyzkoumal Turek, kudy on vždy jezdí, a dal mu do cesty vykopati hlubokou jámu.

Gazda jel a přijížděl k tomu místu v soumraku. Jsa povědom cesty, nenadál se nehody, která ho čekala, až tu najednou koně i s vozem do jámy spadli. — Ubohý křičel, volal dobré lidi, volal Boha o pomoc — ale nikde nebylo človíčka. — Turek zatím čekal v záloze, až když slyšel a viděl, že je gazda v největší nouzi, tu ze zálohy vyjel a ptal se ho, co se mu stalo. Gazda naříkaje, ukázal do jámy, kde sebou koně trhali a se kopali až hrůza a přece ven dostati se nemohli.

„Nuž, ja ti spomôžem, keď mi sľúbiš dať, čo

najlepšieho pri srdci máš!" řekl mu Turek. — Gazda se ulekl.

„Ach, akože vám to môžem dať, veď mi je najlepšia pri srdci moja krásna dcéra" — odpověděl mu gazda.

„Nuž veď; tebe bola krásna dcéra a mně bude krásná žena," — řekl Turek. — Gazda nevěděl, co má dělati, nechtěl slíbiti dceru Turkovi, ale koní a vozu bylo mu též líto; sliboval Turkovi peníze, pole, ale ten nechtěl nic než krásnou Katarinu. — Vida gazda, že Turek jinak nedá a že mu bez jeho pomoci koně zahynou, slíbil mu konečně svoji dceru. Tu zavolal Turek svoje lidi a pomohli gazdovi z jámy. Když Turek domů přijel, oznamoval matce, že si přivede krásnou Kateřinu za ženu, aby ji dobře přijala, kázal přichystati skvostnou hostinu, a hned sezvali svatebníky.

Když přijel gazda domů a dcera mu vstříc přiběhla, rozplakal se nad ní. — I ptala se ho Katarina: „Ach tatík premilý — čo že vás tak bolí, či hlava, či ruce, a či driek váš biely?"

„Hlava ma nebolí, ani ma driek biely, ale som ťa predal pohanu Turkovi," odpověděl jí otec.

„Ach tatík premilý, čo že ste robili, za vozík s koňami dušu ste predali" — naříkala krásná Katarina. —

Ale ani její nářek, ani otcův zármutek platen již nebyl, již se nemohlo slovo nazpět vzíti. — Třetí den měl již ženich přijeti. Vskutku také, jak třetí den nastával, viděli z daleka prach se zdvihati.

„Či sú to mrákavy, či sú to čierňavy?“ ptal se otec dcery.

„Ach, tatík premilý, nie sú to mrákavy, nie sú to čierňavy, ale sa už hrnú ti Turci pohani.“ —

Když otec viděl, že to ženich jede, pravil dceři: „Katuško, dcero má, poobliekaj šaty, aby sa rovnaly slunku aj mesiaci!“ —

Katuška šla do své komůrky a hořce, přehořce plakala; těžko jí bylo za Turka se vdáti. Když si dlouhé žluté vlasy česala, žalostně naříkala: „Vlasy, moje vlasy, škoda vašej krásy! — Kdeže vy pôjdete? Za turecké hory; hlavička ma bolí!“

Turek přijel v krásném kočáře s mnoha panstvem a svatovmi[4]) pro svoji krásnou nevěstu, a když mu ji vyvedli, byl radostí všecek omámen. Když odcházela z domu, bozkala matku třistokrát a pravila jí: „Matka moja drahá, hľaďte na mňa, viac ma neuvidíte!“ Když ji vedli přes práh, zvolala smutně: „Zostávejte zdravy, tieto naše prahy, čo vás prekráčaly moje biele nohy,“ a když ji do kočáru posadili, žalostně zvolala: „Počkajte chvílenku, prední furajteri,[5]) kým sa poďakujem otcovi, materi. Materi ďakujem za dobré chovanie, ôtcovi ďakujem za zlé vydávanie!“

Nechtěla sednouti k Turkovi do předního vozu, ale sedla do zadního mezi družičky. Když kus cesty ujeli, vytáhla si Katarina červené jablíčko, co jí matka na cestu dala. Obrátivši se k družičce prosila ji: „Turkova družička, podaj mi nožíčka, nech já si odkrojím, od smädu jablčka.“ — Ona zamýšlela tím nožem se preklat (probodnouti).

Turkova družička odpověděla, že nemá a nedá nožíčka. — Jeli dále, až přijeli k Dunaji.

Tu volala zase na předního jezdce: „Turecký furajter, počkaj že namále, pila bych já voda z tohoto Dunaje! — Družice nechtěly dovolit, aby slezla, pravily, že jí samy vody naberou do zlatého poháru. — „Nie som naučená zlatému poháru, ale naučená lehnouť ke Dunaju." — To řkouc s vozu skočila, k břehu běžela, do Dunaje skočila, až se jí vodička nad hlavou sklopila.

Všickni s vozů poskákali, hledali, volali, ale jen žluté její vlasy viděli po vodě plynouti. —

„Rybári, rybári, zakladajte sieti, mladoženka moja dolu vodou letí!" — volal zoufalý Turek. Rybáři zatáhli sítě jednou, vytáhli rybu, zatáhli podruhé, ale to nebyla již ryba, to byla krásná Katarina. — I zaobalili ji do koberce drahého a smutně jeli domů.

Turkova matka stála na prahu a vyzierala, nemohouc se nevěsty a syna dočkati. — Když viděla, jak jsou všickni smutni, ptala se svatebčanů: „Ej, svatovia moji, čo tak smutni idete, či vám ju nedali, či vás oklamali?" —

„Veru nám ju dali, nás neoklamali, ale nám zostala pri tichom Dunaji," odpověděli svatebníci.

Tu začala Turkyně nad mrtvou nevěstou hořce naříkati:

„Ach nevesta moja,
čo si se tak bála,
či sedem majerov,
či devať kaštielov?

Veďby si neišla
po blatě, po doskách,
ale bys chodila
po mäkkých kobercách.

Veďby si tu bola
tvrdo nerobila,
len v čipkách[6]) seděla,
zlatom, striebrom šila,
veďby si tu bola,
hladu netrpela,
z findží[7]) křišťálových
kávu popíjala.

Kebys bola prišla
do Tureckej zemi,
bola bys umrela
v hedbávnej posteli."

Místo radosti a veselí přivezl si Turek do domu zármutek, a rodiče Kateřiny hořem scházeli, až i sešli.

SAMUEL TOMÁŠIK: HEJ, SLOVÁCI.

Hej, Slováci! eště naša slovenská reč žije,
dokiaľ naše verné srdce za náš národ bije:
žije, žije duch slovenský, bude žiť na veky,
hrom a peklo! márne vaše proti nám sú vzteky.

Jazyka dar sveril nám Boh, Boh náš hromovládný,
nesmie nám ho teda vyrvať na tom svetě žiadny;
i nechže je koľko ľudí, toľko čertov v svetě,
Boh je s nami: Kto proti nám, toho parom[8]) zmetie!

I nechže sa aj nad nami hrozná búra vznesie,
skala puká, dub sa láme, a zem nech se tresie:
my stojíme stále pevně, ako múry hradné —
čierna zem pohltni toho, kto odstúpi zradně!

BOŽENA NĚMCOVA: BERONA.

Byl jeden král, a ten král měl velikou a krásnou zahradu, které snad nikde páru nebylo. V té zahradě byl jeden vysoký a rozrastěný strom, rovný jako jedle, krásný jako lípa. Ať přišel do zahrady, kdo přišel, každý nejprv naň oči uprel (upřel) a nevěděl se naň dosti nahledět. — Pro jeho krásu i sám král často si jej obhlížel se všech stran a nikdy se jeho krásy nasytiti nemohl. — I povídá si jednou: „Už by já len rád veděť, ak ťa volajú (jmenují) a či dajaké ovocia nosíš. Sám si dosť hlavu lámem a nič vyhútať (vymysliti) nemôžem, prečo pri tvojej kráse od tol'kych rokov žiadneho ovocia nenosíš? — Za vel'a (mnoho) by som nedal, keby mi dakto oznámil, čo je to, ako je s tebou."

V myšlenkách odešel ze zahrady, ale vždy mu v hlavě vrtalo, jak by se čeho o tom stromě dověděti mohl. Konečně mu přišlo na rozum, čiby mu to moudří lidé pověděti neznali.

Dal povolati z celé krajiny moudrých lidí, zahradníkův i hadačův. Když se sešli, zavedl je do zahrady k tomu stromu, řka jim: „Moji milí l'udie, od vel'a rokov tento strom tu stojí, rastie

a ovocia nemá; — rád by som veděť, čo je to za strom a či ovocie donesie?"

Ti moudří lidé, hadači a zahradníci hýkali (velmi se divili, říkajíce hy!) nad tou krásou, obzerali jej se všech stran, ale na královu otázku nevěděli odpovídať, až se tu přibelhal jeden starý, na palicu (hůl) opřený člověk. Ten z pomezi druhých vykročiv, před krále se postavil řka: „Darmo si rozumy hubíte, to sa uhádnuť nedá, ale já vám o tom divnom strome dačo (dač, dačo, něco) poviem." — Všickni natrčili uši a stareček vypravoval dále: „Za môjho malička rozprával mi jedon veľmi starý človek, že tomuto stromu azda v celom svete páru niet a že také ovocia nosí, akého ludie eště nevídali. Pred pol nocou sa pučí, po chvilke kvitne a zas po chvilke zlaté ovocia dozrieva. O pôlnoci ho dakto oberá — ja neviem kto."

Všickni hleděli na starce s podivením, král s vyjasněnou tváří. „Keďže je tak," praví na to král, „dám já na to striehnuť. Strom je môj, a z môjho stromu môžem aj ovocia oberať, v tom mi azda nik (nikdo) brániť nebude. Tak urobím."

Královští tři synové stáli u otce a čekali, co dále řekne; ale král přímo k nim se obrátiv pravil jim: „Moji synovie, já teraz o tom premyšlujem, ktoby sa na to varuvanie (hlídání) dať môhol. Vy ste mi najvernější, ste hodní, rezkí šuhajci, čiby sa z vás jedon na to nedal?"

„Já sa na to podberiem (o to se pokusím)," pravil nejstarší; „azda ho len dostriehněm a na ukážku vám jedno ovocie donesiem."

„Nože no, synu môj, keď sa na to podberáš, lenže sa statočně podrž“ — řekl mu otec.

Přišel večer. Nejstarší králův syn nazval si druhův, nabrali si pečeně a vína, aby jim veseleji bylo a by také nezaspali; tak připraveni vybrali se do zahrady pod strom. Rozložili si oheň, jedli, pili, smáli se, veselili, tak že jim sen ani na oči nepřišel.

Před půl nocí obzerajú (prohlížejí) strom, najdou puky; po chvíli se opět dívají, tu se rozvíjí květ, a po chvíli místo květu malé bleskavé bobulky viděli. Bobulky vidom očima rostly a krásná, zlatá jablíčka jako hvězdičky po stromě se ligocú (třpytí). Všickni hledí na strom, sotva že dýchají. „Len eště ako mak čakajme, kým dozrejú“ — šeptal princ.

Zblížila se půlnoc; každý se k stromu tlačil, by se nahoru vyrieštil (šplhal) a jablko utrhl; — tu, — hle — blesk, třesk, vichor, hrmavica a strašlivá leja, tma a mrákota jako v rohu, nejinak to bylo, než jako by se svět převrátiti měl. Varovníci (hlídači) nevěděli, kde sú (kde jsou, co jsou) od strachu.

Po chvilce se bouřka utiší, leja přestane a na nebi se měsíček s hvězdičkami ukáže. Varovníci dívají se na strom, o jablkách ani znaku.

„Nože no, či to vidíte,“ pravil syn královský, „keď ich ďáka (nějaká) něvoľa do jednoho v tej hrmavici obrala. Či to človek slýchal!“

Ale darmo bažili za jablkami, jablek nebylo.

Ráno vyhlížel král svého syna, sotva se briežditʼ (rozbřeskovati, svítati) počalo. Nemohl se ho do-

čkať, až ho viděl konečně pomalu přicházeti. — Jak viděl, že nic nenese, tu mu srdce odpadlo. „Kýho že Baroma, synok, veď ty nič nenesieš?“

„No nič,“ pravil syn a všecko otci pověděl. Otec se ho na vše ptal, jak strom kvete, jaké má ovoce, a jen litoval, že mu ani jednoho jablka nenechali a všecky obrali. „Já by som predsa len rád raz v mojom životě to utěšené ovocia viděť. Keby sa len dakto našiel, čoby ho dovarovať môhol.“

Tu se ohlásil stredný jeho syn, že on druhou noc varovať bude.

„Nuž, len to zkus, aleže smelo a opatrne, nie ako tvoj brat“ — řekl mu král.

Střední syn se sotva večera dočkal. Hned také dal do zahrady nanositi vína a pečeně a s druhy svými se tam vybral, jako jeho bratr. Nakladli oheň, veselili se, popijeli, jako mladí lidé.

„Bračekovci,“ povídá královský syn, „treba sa nám postarat, abysme ztaděto (odtudto) darmo neodešli. Já tomu, čo prvé zlaté jablko odtrhne, tento môj drahý prsteň dám!“

„Keď je tak,“ pravil jiný, „já mu dám svoj paloš zlatý.“

„A ja čiapku s drahým perom,“ — pravil třetí.

„Stojí, stojí,“ řekli všickni a složili na hromádku prsten, palaš i čepici s pérem pro toho, kdo prvně jablko se stromu snese.

Půlnoc se blížila, strom začal pučeti, začal kvésti, odkvete a ukazovaly se blyskavé bobulky. Ty rostly, rostly, a již bylo viděti jablíčka, jak se mezi listem ligocú. Družina se k stromu tlačila.

„Počkajte, nech eště ako mačíčok (za máček) dozrú," šeptal princ; ale po chvíli sám, nemoha se dočkati, kázal: „No, teraz bračekovci, kto skorej? (kdo dříve)."

Všickni jako splašeni hnali se ke stromu s rozpiatýma rukama.

Tu je zarazí neobyčejná zima, až jim tváře opekaly (od zimy červenaly, hořely); pod nohami měli klzký led, že za každým krokem na zem padali — tma je zavalila a zima je tak pronikala, dobre nezkrepeněli (nezkřehli).

Tato nechvíle dlouho netrvala; — tma pominula, začalo se oteplovati, led zmizel, — a na jasném nebi se měsíc s hvězdičkami ukázal.

Chlapci dívají se na strom, tu ani jedinkého jablíčka.

„Nože no, bračekovci," pravil královský syn, „čože z toho má byť? To sa len nikomu nestalo, čo nám. Ká (jaká) že to bieda na nás prišla!"

Daremné bylo všecko jich ustávanie (namahání). Mrmlajíce posbírali svoje věci a odešli ze zahrady.

Král jich už čekal. V noci ani odpočinku neměl a na jisto myslel, že mu druhý syn žádost vyplní.

„No, čo tam, synku?" ptá se král syna.

„A veru nič," odpoví syn, „mali sme na pôlnoc pre zimu zahynúť a na ľadě údy polámať."

Král nevěděl, kde se od divu podět — a ustavičně hlavou kýval. Viděl, že je vše namáhání darmo. „Nech si rodí, pre koho chce!" pravil konečně, „já vidím, že je všetko darmo."

Tu se ohlásí nejmladší syn královský, krásný to, utěšený šohaj, že on půjde varovať.

„Daj si pokoj, synok, veď vidíš, ako sa bratom vodilo“ — řekl král.

„Keď sa ím zle vodilo, ažda sa mně vydarí,“ odpověděl syn.

Před večerem se vybral do zahrady, ale sám. Nic nevzal s sebou, jen píšťalu, na kterou si obyčejně hrával. Celá rodinka ho provázela a žehnala.

V zahradě nedaleko stromu zastal. Večer byl tichý, že se ani lístek nehýbal. — Začal si pískati, nejprv pomalu, potom rychleji a rychleji; tu si pískal, jako by o něco prosil, tu jako by mu srdce puknúť mělo, tu jako by si smělosti dodával, a zase jak by mu veselosť v žilách hrála. Vrchy a doliny se mu ozývaly.

Tu se pojednou blíží půlnoc. — Strom začne pučeti, kvésti, po květu zjeví se zlaté bobulky, a z těch vyrůstají zlatá jablíčka.

Královský synek se díval na strom, ale nepřestával pískati, a čím dále se na krásné ovoce díval, tím krásněji mu píšťalka vyrážela.

V půlnoci tu náhle přiletí na strom jedna krásná, zlatá panička (slečna), v bílých šatech oblečená, a s ní přiletělo padesát pěkných děvčat. Začaly sbírati jablka.

Královský synek hledí, hledí a nemůže s té zlaté paničky očí spustiti — nikdy podobné krásy neviděl! Přestal pískat, ba přestal i dýchati, jen se díval.

Mezi tím děvčata a paní jablka sebraly — a když je měly sebrané, spustila se zlatá paní

rovno se stromu k pěknému královskému synkovi. Stál před ní jako začítaný (jakoby ho zařekl), nevěda, čí že je. Zlatá panička se na něho usmála, uklonila hlavu a pravila sladkým hlasem: „Ťažká vec to bola vykonať, čo si ty vykonal; tvoja píšťala vyzradila tvoje nevinné, dobré srdce, a len těbe som mohla ustúpiť. Počuj (poslyš), do teraz (do nynčka) ja chodila zlaté jablká oberať, ale teraz prišiel rad (řad) na těba. Já som oberala o pôlnoci, a ty ích budeš oberať na poludnie.“

Královskému synu se oči zjiskřily, duše mu ztrblietala. „A kto si ty a kde bývaš?“ — ptal se jí.

„Beronou ma volajú (jmenují), v čiernom mestě bývam.“ — Řekla a zmizela.

Královský syn stál jako stlp (sloup), nespustiv očí s místa, kde zlatá panička stála. Žial ho zašiel, když viděl, že je sám, a smutně si její slova opakoval.

Když se rozbřeskovalo, upamatoval se, že má jíti k otci.

Rád si viděl (měl ho rád) otce a proto se ponáhlal, aby ho potěšil. „Dostriehol som, dostriehol, a všetko viem!“ volal z daleka.

„A kde že ti jablká?“ — ptá se otec.

„Jablk nemám, ale budem mať každý deň,“ odpověděl syn. „Jedno krásné zlaté dievča, volá sa Berona, ích na veky o pôl noci oberalo, — ale teraz mi kázalo, aby som ích ja na poludnie oberal.“

Otec hlavu radostně zdvihl, syna po tváři láskal a téměř si poskakoval jako veselý človék.

Jak zlatá panička řekla, tak bylo; královský syn každé poledne jablka obíral a otcovi je nosil.

Půl roku bylo, jak bylo — ale po půl roku začínal býti nejmladší synek královský zamyšlen, práce ho netěšila, jídlo mu dobře nepadlo, nic ho netěšilo, postával rád pod stromem, myslel na zlaté děvče, myslel o ní ve dne v noci. Dobádal sa (cítil), že by dobře bylo, kdyby šel Beronu hledat. Oznámil to otci.

„Dobre, môj syn,“ řekl otec, „já vidím, že za Beronou banuješ (želíš) a nikde miesta nemáš. Choď s bohom, vďačne (rád) ťa na cestu vypravím.“

Synek kázal zbroj připraviti, vybral si sluhu, nabrali potravy, sedli na koně a dali se na pochod. — Horami, poli, vodami, přes mnohé krajiny križom-krážom (kříž na kříž) pochodili svět, ale o černém městě a o zlaté panně Beroně ani slychu. Na dlouhé té cestě se vytrovili, tak že nic více neměli, než každý svého koně a šavli. Tu v té jejich úzkosti, co si dále počnou, přijeli k jednomu zámku. I spěchali k němu, domnívajíce se, že tam někoho najdou, u něhož by se na černé město a cestu k němu poptali.

V tom zámku bydlela jedna Ježibaba matka Beronina.

Ježibaba jich viděla, jak do zámku vjížděli, ihned jim v ústrety šla, přívětivě je vítala a žádala si věděti, proč se prikonali (přišli. Říká se nejvíc o těch, kteří přicházejí na námluvy).

„Rádi bysme veděť,“ řekl královský syn, „či tu neslýchať o čiernom mestě a o zlatej Berone,“

„Ba veru chyrovať, děti moje," odpověděla Ježibaba. „Tu najdete, čo hľadáte. Berona každý deň tu do mojej zahrady na poludnie chodí, a tam ju môžete aj vidieť, ak sa vám páči" (líbí).

Ježibaba čula, že to bude vohlač (zkráceně m. ohledač, námluvčí), proto se tak pěkně přihovořila; ale více na sobě znáti nedala. Poledne se blížilo a královský syn vybral se do zahrady.

Ježibaba na všecko pozorovala, a jak se trochu vzdálil, zavolala tajně sluhu, na vše se ho vyptala, a že či je to ten král, co Beronu na zlatých jablkách stihl.

Sluha přisvědčil.

„No," praví mu Ježibaba, „na ty túto píšťalku, a keď prvýraz (nejprv) zazreš Beronu, zapískaj na ňu, aby tvoj pán skôr (tím rychleji) k nej běžal. A teraz choď za pánom a vykonaj, čo ti kážem."

S netrpělivostí projížděl se královský syn po zahradě sem i tam, díval se na vše strany, ale nemohl se dočkati Berony. Tu v pravé poledne zahlédl ji sluha mezi stromovím, jásala se jako slunce. Ihned vzpomněl na Ježibabin příkaz, vzal píšťalu, zapískal, a v tom okamžení pán jeho tak tuho zaspal, jako by ho zařezal. Zlatá Berona k němu přikročila, dlouho se mu do očí dívala, ale když viděla, že se neprobouzí, odešla.

Jak odešla, pán se probudil a sluha mu vyprávěl, že Berona při něm byla a právě odešla, než se měl probuditi, ale o píšťale nic neřekl.

I nevěděl královský syn, má-li se mrzeti na sebe, že zaspal, či na sluhu, že ho nezbudil; všecek byl domrzen.

Na druhý den, když královský syn do zahrady přišel, opět Ježibaba na sluhu pozor dávala a vyhlídnuvši si chvilku s ním se radila, davši mu opět píšťalku. Zalíbila se naničhodnému chlapu zlatá Berona; i bylo mu tedy vhod, že pán spí a on že na ni může hleděti.

Sotva že viděl skrze stromoví její tvář se jásati, zapískal a pán okamžitě usnul. Berona se zase dlouhou chvíli naň dívala, i muselo ji mrzeti, že ho opět spícího našla, než neřekla nic a odešla.

Jak odešla, pán se probudil; — ale když mu sluha vše vyprávěl, tu si div vlasy nerval a sluhu div nezbil, proč ho nezbudil. — Ještě se těšil na třetí den.

Ale cože když i třetí den Ježibaba se sluhou se umluvila, a ten rád se na to dal pána svého „cez lavičku previesť!" (národní pořekadlo, tolik, co někoho ošáliti).

Jak Beronu spatřil, zapísknul a pán i po třetí usnul jako snop.

Berona k němu přistoupila, žalostně sa naň dívala a plakala — ale on se neprobudil. — Dlouho se nemohla odloučiti, ale konečně přece se od něho obrátila, sluhovi pak takto pravila: „Povedz tvojmu pánovi, aby ti klobúk o jedon kliněc (hřebík) nižej zavesil, že ma len tak dostaně."

V tom zmizela a pán se probudil. Ihned se ptal sluhy, zdali tam zlatá paní byla, a slyše, že tam byla a co mu vzkázala, padl do hrozného zármutku. Vida, že u Ježibaby nic nepořídí, odešel pryč a cestou přemýšlel, co poslední slova Beronina asi znamenají. I přemýšlel dlouho, až mu

přišlo na um, že mu sluha na zradě stojí. I tu se rozpálil hněvem, uchytil šavli, máchnul sluhovi po hrdle, a mžikem mu hlava odfrkla. Země tělo jeho prehltla (pohltila).

Královský syn, nevěrného sluhy jsa sproštěn, sám chodil horami, dolinami, rudnými cestami, kam ho oči vedly. Tu slyší strašný křik, že se až hory ozývaly. Jde za křikem a tu přijde na jednu lúčku, na které se tři čerti o kepeň (plášť), papuče (pantofle) a korbáčik hádali.

„Boh daj šťastia; čo sa tak trháte?“ pozdravil rozpajaděné (rozezlené, zlý jak pajeď) čerty.

„Horky (těžko) sa netrhať, keď ani jedon ustúpiť nechce,“ zvolali čerti všickni najednou, div ho neohlušili.

„Neškrečte všetci, jedon rozprávaj, a vy mlčte,“ — kázal královský synek.

„Nuž, počujže. Tento kepeň, tyto papuče a tento korbáčik sme po otcovi zdedili, a je to vzácne dedictvo. — Kto sa do kepenčoku zakrúti, toho ani čert neuvidí; kto papuče obuje, toho hneď ta odnesie, kdě len chce; kto týmto korbáčikom pleskne, hneď je tam, kde si zamyslí! S týmito vecmi bysme sa mali podělit, ale každý chce mať i kepenčok i papuče i korbáč, a preto sa trháme.“

„Ale ste vy blázni,“ praví jim královský syn, „ja vás skutku dobre podelím, ak pristanete (přivolíte). V tom je pravda, že by to najlepšie bolo, keby sa to dedictvo jednomu z vás dostalo; a keď ích krem toho každý chce mať, dobre, nech že všetko dostane jedon. Ale jak! — Nuž vyn-

dite tamto na ten vrch, veci tu nahajte, a ktorý najskôr sem pribehne, dostane všetko. No, či sa vám to páčí?"

Blázni čerti přistali a šli všichni tři na ten veliký vrch.

V tom chytrý královský syn přehodil kepeň přes sebe, papuče obul a korbáčikem švihnuv pravil: „Chcem byť pred čiernym mestom, kde býva zlatá Berona!" a v tom okamžení ho to do povětří zdvihlo, letěl po nad vrchy, krajiny a vody, až se octnul před branou černého města. Shodil hned plášť i pantofle a korbáč odhodil. Jedna z těch pěkných padesáti děvčat, co s Beronou přilétaly jablka obírat, právě se tam nedaleko motala (sem tam chodila bez zaměstnání).

Jak spatřila královského syna, běžela hned své paní to oznámit.

Berona nechtěla uvěřiti, myslela, že on se k ní nikdy nedostane, poslala druhou, třetí z panen, ale když všecky jednostejně tvrdily, že je to on, tu k němu pospíchala, by ho vítala.

Spolu s ní přihnali se za královským synem i tři čerti. „Sto okovaných!" zarevali jedním hlasem, „sem kepeň, papuče a korbáčik!"

Královský synek jim to hodil a pěkně jim poděkoval. Bez jejich bláznovské hádky nebyl by se dostal ke zlatému svému děvčeti. Ta si ho zavedla do svého zámku a udělala ho pánem nad sebou i celou krajinou. Kdyby byli neumřeli, mohli žíti ještě!

SÁMO CHALUPKA: ZABITÝ.

U zelenej rakyty
leží šuhaj zabitý:
Kto ho zabil, prečo zabil,
my neznáme;
Lež mláďenca my panenky
pochováme.

Kamže uložíme ho?
Nášho Janka švárneho?
Uložme ho do hájika:
tam pri hrobe
spievavať mu slávik bude
v nočnej dobe.

Chodí dievča do hája,
oplakává šuhaja:
„Umorí ma žiaľ moj ťažký,
pamätajte;
A potom ma ku Jankovi
pochovajte.

Od jeseni do jari
zvädly ruže s jej tvári:

Ešte v poli bielo žitko
nepožali,
Už mládenci pre panienku
hrob kopali.

Uložili Zuziku
ku Jankovi v hájiku.
Hrob pri hrobe milú s milým
uložili,
A na hroby po ruži jim
posadili.

Ležia milí hluboko:
Rostú ruže vysoko:
A s tých ruží spievá slávik
v nočnej dobe:
Spite s Bohom, milý s milou,
v tichom hrobe.

JÁN KALINČÁK: JAK SE BAVILY DĚTI.

— — Že bol pán Matiaš nahněvaný, bola príčina i tá, že sa pri peknom dni v jeho širokom dvore detí asi z pol děďiny shrnulo a to vrešťalo, až bola milá vec. Najmladší z budúcich zákonodarcov krajiny si posadali v košielkach a zapletených nad čelom vrkôčkach na poddomie a spievali si:

Neprš, neprš dežď,
povezeme rež,
na pagáčky, na koláčky,
tebe dáme tiež.

Druhí kričali:

Píšem, píšem písaničko,
napíšem ti šestnásť;
kto neverí, nech počíta,
či ich není šestnásť.

Alebo chytiac sa dva a dva štipkou za kožu vrchnej ruky, razom vyhovárali:

Kvá, kvá, kvačica,
čierna, biela slepica;
pod stolom sú drobce,
kura vodu slopce.

Iní zas cvičiac pamät a vzdělávajúc sa v rečníctve, odriekali: jedenko, dvanko, trinko, štyrinko, penko, lako, sekman, dekman, evera, babka, blysk; a zas: ededen, bededen, čínom, bínom, karabínom, baba, blysk.

Školskí chlapci sa aspoň tu vyvŕšiť chceli na svojom učitel'ovi a odriekali:

Domine, domine!
Sedí rechtor v komíne,
a rechtorka za pecou,
bije déti palicou.

Iní chlapci sa zas prezývali; jedon volal na druhého:

Daniel
štyri kočky zadrhel,
a tú piatu nemohol,
prišiel kocúr, pomohol.

Tam zas dievčatko prekáralo svojho brata:

Anduš kdes'?
Ty si starý pes,
a ja mladá veverička,
a ty za mnou běž.

Ale najväčší krik robily deti, hrajúce sa na Kožehubu, Kolembabu a Koklesa. Jedny volaly:

Sedí ryba pri potoce,
a hovorí dyč,
na koho to slovo príde,
ten nech ide pryč.

Druhé odpovedaly:

Kokles!
Čo chceš?
Žadnieho!
Chyť si ho, keď môžeš.

Najtichšie sa držali tí, čo sa v piesku hrali na pimparapac, a tak svoje matematické vlohy vyviňovali; a dievčatká hraly sa na zlaté prasa a hovorily:

Hádala by, hádala,
u koho by hľadala?
U Marasa,
u Karasa,
donesiem vám zlaté prasa.

Matiašovi sa už hlava krútila od kriku na dvore prevodzovaného, vystrčil teda hlavu von oknom, a zahromžil na deti: „Nuž ale mlčíte, vy fagani, strela jasná, kopasná! Však vás ja naučím po kostole hvízdať; bodaj vás porantalo!“ — —

IVAN KRASKO: ŠEST HODÍN JE . . .

Šest hodín je, odzvonili,
domov dělník pospiecha.
Čaká naňho niekto milý,
poozvieží schablé síly,
po klopotě útěcha.

Len ja sám som, opuštený,
na mňa nikto nečeká,
iba smutné štyri steny
— na jednej z nich zavesený
kríž je Syna človeka . . .

JOZEF GREGOR-TAJOVSKÝ: PRVÉ HODINKY.

Už som chodil druhý rok z děDiny do mesta do školy, a hodinôk ešte nič. Retiazku som síce už mal a to čachrovaním každý týždeň druhú a inak prepätú, ale za hodinky som sa musel hanbiť, keď ma vše niekto cudzí zastavil, a ja som mu len tak od oka povedal, koľko je hodín. Doma tiež bol neraz krik a plač, keď mi vše na domŕzanie stará mať[9]) odsekla, že mi na pondelok kúpi u pernikára také, čo mi budú aj z vrecka trčať.

Starý otec[10]) ma veľmi rád mal, a ten mi aspoň vážně sľuboval, keď aj s kúpou odkladal. Že si musím aj ja dačo na ne prigazdovať. A že na radvanskom jarmoku budú lacnejšie ako v meste, nuž že až potom.

Za prvé zgazdované musel som si však kúpiť mumák; a tak mohol som zase znovu začať gazdovať. A keď som pár krajciarov stisol, vše som ich musel starej materi požičať na soľ, ocot, alebo starému otcovi na dohán, keď „drobných“ nemali. Že mi dupľom vrátia. Ale dali vše krajciar-dva na vyše, a musel som byť aj tým rád! A ťažko sa to odkladá, keď som ešte rád mlzol aj „novotnô cu-

krovô“, akô nám židák na dědine premýšľal, aj zase cigaretľu som už proboval . . .

Pred jarmokom dva týždne, každý deň som krajciare vyberal, čítal „ako keby sa ti šly okotiť“, posmievali sa mi domáci, a krajciarov nikdy nebolo vyše štyridsať, a celé leto som gazdoval, a za hrabačku boli mi dali dvadsaťkrajciarnik, a starý otec na mena šesták. Nezgazdoval som nič (z čoho mi hneď prorokovali budúcnosť), iba tie som rozmenil, aby bolo aspoň na oko viac.

Radvanský jarmok trvá v kalendári za tri dni, v skutočnosti ale býval vtedy aj do týždňa. Svet z okolitých dedín, ba stolíc rád sa tam zaopatruje hlavne zimným habitom. Aj krem toho každý má kupovať „jarmočnô“, alebo aj predávať čo-to, a kto nie, ide sa podívať, mládež vytancovať, a je to už taký zvyk, že sú vtedy dědiny prázdne — všetko na jarmoku. Toľko sveta, že ja ako chlapec len som sa vtisol do úzkej ulice medzi šiatre, roztiahol troche ruky a — už ma niesli na desať aj dvadsať krokov, čo mi nohy zeme nedošly. Tak sme to robievali chlapci, ktorí sme sa nebáli, že sa ztratíme alebo nedostaneme bočnými uličkami zase kam chceme. A ja som už v tie časy, z ktorých je moja rozprávka, chodil v Bystrici do školy a v Radvani som mal veľkú rodinu,[11]) a keď bol planý čas, nešiel som večer domov na dědinu, ale do Radvane.

Však nie o tomto, ani o jarmoku chcem vám rozprávať, ale o hodinkách. Radvanský jarmok nájdete výtečně opísaný v Laskomerského „Rozmaroch a žartoch“, a môj životopis napíšu druhí — keď budem slávnym.

Ja som už tri dni býval v Radvani, vlastne na jarmoku, ale na tretí večer mi odkázali, aby som prišiel domov, že ráno budem zaháňat jalovicu do trhu. Za tri dni už som sa bol najedol medovníkov, dýň, cukrového, tureckého chleba, fig a pomarančov, že som už nemal ani krajciara, ba som už kde akú rodinu a známeho bol pošklbol o krajciar-dva. A peniaze maly byť na hodinky!

Všetku nádej počal som skladať v jalovici, potažne v starom otci, či totiž jalovicu dobre predá a jakej bude vôle. Večer som teda šiel domov a bol som hrozně poslušný a ráno zaháňal jalovicu, že vždy bola starému otcovi na pätách, alebo ho ešte aj povliekla na kuse.

Starý otec si totiž chcel kabát zimný kúpiť. Ale aby si jarmočníci nemysleli, že on k vôli kabátu ide do jarmoku, nie, on ide z Bystrice z trhu a do Radvane len tak kuknúť pre obyčaj a len tak, ak by sa trafilo dobrô vybrať, nuž nepoviem ... takto sa shovárali celý večer, aj po cestě cudzím tak rozprávali ... Vlastně ale preto sme šli jalovicu predať, že bolo menej sena, peňazí bolo treba na kade čo, a aj kabát mal starý otec nanič veľmi. Myslel si, že už zomre aj v tom starom, a tak odkladal, ale keď ani za deväť zím nezomieral, musel kúpiť kabát nový, čo mu ako tvrdo prišlo[12]) pre obavu, že ho už nezoderie.

Stará mať dobadkala (lebo mala veľa otlakov) sa až za nami na trh do Bystrice s košíkom na ruke, vo velmi šedivej až zelenej hodbabnej šatke, schválne takej, aby sme ju poznať mohli, ak by sme sa totiž rozišli. Ryšuľu[13]) sme tak predávali, že

ja som bol „za gazdu", starý otec a stará mať kupovali, aby sme robili lepšiu vôľu pravým kupcom, a keď nešlo na prvom miesté, previedli sme ju na druhé a konečně na treťom šťastlive predali priekupcovi na Mičinú. Ten nás nepoznal, ako ľudí z druhej strany Hrona a uveril našu bájku o teľati.

Oldomáš bol krátky. Chleba a funt upečenej baraniny doniesla stará mať v košíku, nuž štyria s litríkom vína ľahko to zalejú. Ale bolo sa nám aj ponáhľať na jarmok, lebo je poludnie, kým do Radvane a kým vyberieme dačo, zjednáme, bude večer, treba sa domov ponáhľať; takto hútali starí rodičia. Starý otec vytiahol tedy z kapsy fajočku, zapálil si, prehodil retiazku cez plece, pod pazuchu a šli sme. (S retiazkou bol by som si aj poštrkal, ale stará mať povedala, že sa mi to už „nepatrí", keď chodím do mesta do školy. Nemohol som pochopiť ešte vtedy tú panštinu, vlastne keď som bol s nimi kdekoľvek, nehanbil som sa za ních, ba som smelší bol aj ja medzi cudzím svetom a o nikoho som sa neobzeral, ani o pána professora, ktorý ma aj tak iba šticoval pre maďarčinu.

Oni mi boli prví; starý otec v opasku, stará mať s kärbälom na chrbtě.

Po ceste stretali sme ľudí neznámych aj známych, opytovali, odpovedali, prezerali kúpené veci a hádali cenu; ale všetko len tak na behu. Ba už stará mať stačila sa medzi tým ešte vyvadiť so starým otcom, že 50 krajciarov nemal s jalovice tak ľahko spustiť, že by kupec už bol dohodil, nech sa ešte trocha držíme. Potom ja som prosil o hodinky. Trocha v zlú chvíľu. Len ma tak ani sem,

ani tam, že peniaze treba na inšie, odpovedala mi stará mať. Pomraštil som sa. Že či sa to patrí po ceste rumádzgať, a ma dobromyseľně vyhrešili. Ostalo neistô ...

Inokedy na radvanský jarmok pršiava, ale teraz bolo náhodou pekne, teplo a prach po ceste ako vo mlyne. Práve preto žandári okríkli starého otca, že fajku von z úst, na jarmoku fajčiť neslobodno!

„A veru múdre ... v takej suchotě“ — a pchal fajku do kapsičky, dokladajúc: „aspoň si dohán nevyfajčím.“

Potom sme se už neshovárali, lebo sme prišli do húfu a tak len sme sa vo tri vrhy upozornili, aby sme sa nepotratili, alebo že ak by nás roztrhli ľudia, nuž že pri mostě sa máme čakať, a šli sme jedon za druhým, tisnúc sa pomedzi svet.

Čo sme všetko videli, počuli, kto by to stačil vypísať? Starý otec povedal, že je to ako na súdnom dni. Stará mať sa zastarela, že či on vie, ako tam bude? Ale starý otec doložil, že voľakedy bývalo ešte viac sveta!

„Poďme my len rovno kabát kupovať,“ hovorí stará mať. A ja som starého otca zase mykal, kde hodinky predávali. Ledvy sa mi dal upozorniť.

„Ak kúpime lacno kabát, budú aj hodinky“, potěšil ma predsa. Vnišli sme do prvého šiatra. Na radvanskom jarmoku všetci kupci vedia po slovensky, či sú z Pešti, lebo Debrecína. Čert vie, ako je to! Pýtali sme ukázať kabát zimný, na starého otca. Retiazku vzala stará mať do košíka. a už bolo aj desať kabátov pred nami. Len sme ich tak obracali,

krčili nosy, na znamenie, že je to ľahodný tovar a sa nám nepáči.

Neprobovať! — Najprv len vybrať farbu, strih, potom na cenu sa pýtať a len tak probovať a potom sa jednať. Keď sme sa napreberali, kupec bol už ako na tŕni, stará mať povedala, aby sme sa šli aj inde pozreť. Kupec zdržoval nás, na silu vťahoval starého otca do kabáta, zvŕtal ho ako mu svedčí, pred zrkadlo postavil, že sa starý otec až ľakol, keď sa v ňom — celý viděl; ale my sme len jednak šli do druhého šiatra. Tam zase od nova všetko. A keď sme ich tak prešli päť, a starý otec už bol celkem ukničovaný probovaním, konečně sa odhodlali jedon kupovať. Kupci tam nemajú veľa času, všetko ide rvačky-mačky. Zapýtal 28 zlatých. Naši ani počuť a von, von, von, ta poďme! Ale nás zadržal a na silu vytiahol od starého otca, co by teda dal? Ten aby dačo povedal, nuž že najviac ak 8 zlatých.

„Sem peniaze!" vytrčil kupec dlaň a pakoval kabát. Ale zastarela sa stará mať, že ona ani toľko nedá. Kupec prežrel zlosť, a že teda koľko?

„Nuž sedem mu je cez hlavu dosť!"

„Sem peniaze!"

Keby som ja bol na dačo súci býval,[14]) a povedal šesť, mohol byť za 6. Takto sa už nemali kde podeť a vyplatili 7 zl. Starý otec vzal kabát pod pazuchu, a začala sa ako pri jalovici mrcha nálada, že tam po daromnici spustil, tuto nemilobohu veľa vyvalil, sľúbil, a skoro by sa boli povadili, keby sa im kabát nebol páčil, vlastne podšivka bola po chuti — barančina!

Kabát teda drahý, už hodinôk nevidím . . . a taká hrča navrela mi v hrdle od žiaľu, že ani sliny prežreť.

V takejto mrcha vôli pokúpila stará mať ešte voľaktoré pletky děťom, dievkam a mali sme ísť domov. Hodinky som sa bál aj len spomenúť, a už bolo po radosti. Ale starý otec že si veru ide trocha sadnúť, zapáliť do fajočky a zakäroval . . . Na silu teda vnišli sme do krčmy, a starý otec pýtal pol litra vína. Stará mať len tak oblizovala od zlosti a nepozrela starému otcovi ani do očú, čo on ako zpod chlpatého obočia na ňu kukal a sa usmieval, že sa zlostí pre pol litra vína. Ja zase som sa jeho držal, pchal ruku do nového kabáta a vravel, že je teplý. Keď sme dopili, stará mať durila domov, ale starý otec mal ešte dofajčiť, a rozľahol sa mu hnev, zvrtol na smiech, že však máme zlatovku, ako keby nám ju voľakto daroval, a že on veru ešte pol litra vína a dačo zjesť. Stará mať ostala ako sršeň, ale starý otec zahrešil „. . . sásdobronivá", a rozkázal pol litra vína a dve porcie bravčoviny. Stará mať až na moje prosebné ponúkanie vzala si kúštik. Mlčky sme zjedli, a starý otec platil. Zo zlatovky vydali mu ešte 20 krajciarov.

„Eh, tak dajte za ne ešte pol litra!"

Stará mať už nevydržala. Uchytila košík a poď preč s hnevom a šomraním a iste nám aj „zavinšovala". Ja som bol rád, a keď sa starý otec jej hnevom smial, smial som sa jemu k vôli aj ja, a už myslím si, bude takto dačo aj z hodinôk.

Keň sme dopili, starý otec bol už dobrej vôle, tackali sme sa von. A ja som už mal premyslenô,

že prednesiem svoju prosbu, lenže hľa! stará mať čakala nás pred krčmou, a nadala nám do „hltákov“, dohovárala starému otcovi, že sa opil, a tisla ho ako krepého cez národ von za most a tak na uhlisko (veľkú pažiť), kde boly ringlšpíle,[15]) panorámy, planéty, kde ukazovali akúsi peknú kuchárku z Bystrice, ktorá sa cez jarmok premenila od spodnej poly na páva; chlapa, čo mal iba 20 rokov a vážil tri centy (pri ňom si ženy do dlaní čosi smiešneho pošuškávaly) a krik, spev, rev, piskot, devätoraká hudba a každá inú nôtu, k tomu to vykrikovanie, vábenie a medzi to „varme virš!“[16]) a podobné, až tak v uši trhalo. Stará mať tískala ta, preč, preč od toho, ale starý otec len predsa chcel aspoň očima hodiť po čom, po tom a vydriapal si z jej ruky rukáv a poď k panorámam. Ja som, rozumie sa, tiež s ním držal; žiaľ ma prešiel, a počal som mu rozprávať, kde čo a začo sa dá počuť, videť. Stará mať ale hneď ma okríkla, a ja som začúchol. Takto rozštymovaní došli sme pred panorámu, kde dvaja vykrikovali, vyvolávali, vábili svet ako im len zachrýpnuté hrdlá stačily a popri tom ukazovali na „murína“,[17]) koľko má rokov, aký je mocný, a kto sa s ním popasuje a ho o zem hodí, dostane zlaté hodinky s retiazkou; a ich aj vytŕčali, jedon jedny, druhý druhé. Ľudia dědinci sa ale ťažko odvažovali, lebo rozchýrili, že má čary pri sebe, s čertom rodinu, zkazí ťa, neiď.

„No, hľa, vidíš, tu máš hodinky, Jožko a to hneď zlaté“, povedal starý otec, „keby si ho uvládal.“

„Kebe ste ho vy, ja by mu nohu podchytil“, navrhoval som ja.

„No, ba len by si netáral", odpierala stará mať.

„A čo sa nazdáš, mati, že som ja už taký slabý!?" počínal sa spierať starý otec. „Nože ma pusťte bližšie, nech ho vidím, pľuhavstvo čierno", kliesnil si cestu pomedzi divákov. Tí sa rozstúpili a obzerali si nás. „A toho sa bojíte?! Nuž veď je len ako kŕč opálený!" Daj sa ti mi svete, čo za chlapa! Starý som, 65 rokov mám, ale ak ho ja ešte chytím . . .!" počal zvŕtať palicou proti panoráme. Tí hľadia na nás, a začnú volať, „no, no, poďte starý!" Murínik si fajčil cigaretlu a usmieval sa. Voľakto sa posmešně ozval: „Ujček, nože ho, no!" a každý dačo.

Stará mať neveděla od zlosti, čo komu skorej odpovedať, lebo starý otec už šiel na stupky, kabát som mu ja už z pod pazuchy bol vytiahol, a len ma tak triaslo od strachu aj od úfnosti.

„Ja viem, ako ho mám chytiť!" kričal starý otec a čím diaľ, tým viac rozchodilo sa mu víno po žilách, starej materi zlosť; strhla ho dolu a začala mykať, ten sa jej bránil, aj cudzí vše postrčili, krik, trma-vrma, upozornili sme všetko na seba. Komedianti sa už úfali, murín sa usmieval, pošibkával si paličkou po krátkych červenych nohavičkách, vytŕčal biele zuby, škeril červené gamby, a bolo smiechu a kriku, že sa tomu zvedave prizeraly už aj opice na šiatri. Stará mať trhala starého otca, ten sa nahneval, počal sa jej brániť.

„Nedajte sa!" posmeloval ho svet, ja som už reval, plakal, starý otec súkal rukávy, že on vie, ako ho má chytiť! Svet si už bol počal kartičky

kupovať a tisnúť sa dnu, že sa bude dívať. Komediant bol by rád ubezpečil starú mater, že starého otca bez ublíženia položí murín na zem, len aby svet šiel dnu. Ale starý otec už namiesto s murínom pasoval sa so starou materou. A keď tú pustil, vyhrážal sa murínovi palicou, ako keby mu ten bol ublížil, a svet sa čudoval.

Konečne nás utíšili žandári. Starý otec aj pred tými rozpovedal, čo chce, ale že ho žena nechce pustiť; ale tí sa ani neusmiali a len ho tisli do chrbta a ta, ta domov.

Starý otec dal si povedať a s veľkým krikom, vyhrážaním šiel za starou materou, vše sa za ňou podal (ona pobehla), že ju zatne palicou, vše počkal na mňa a začal: „Syn môj, akú mi hanbu pred svetom spravila. Počkaj, bude z chrbta buben, keď domov dôjdeme!"

Stará mať zvrtla na dobre, že veď čo by ju bolo doň, „keby to s človekom ako my, ale s takou pľuhou, čo je to ako opica, by si sa šiel pred toľkým svetom, ty, starý človek a gazda . . " atď. miernila hnev.

Ale starý otec sa tak ľahko neutíšil, a keď sme už vychodili na cestu, zastal, vydýchol, zvrtnul sa a „just, aby si vedela, že mu idem hodinky kúpiť!" a poď behom a ja s ním, a kúpili sme hodinky „len také lacné dajte, tomotu môjmo chlapcovi."

Ja som mu hneď na mieste ruku bozkal, od radosti mi slzy tiekly, a starej materi (ktorá šla za nami, aby sme sa predsa len dáko nepustili za pasy alebo nevnišli ešte do krčmy) som ich

už od ďaleka vytŕčal. Ani nepozrela na ne, ani slova mi nepovedala a vinila z „hriechu“ aj mňa.

Keď sme šli vedľa panorámy, nezdržal sa starý otec povedať: „Keby si ma bola pustila, ty stariga, mohol som vyhrať, mohol mať zlaté, za toto daj poľštvrtej zlatovky a čert vie, či sú ešte aj strieborné . . .“

„A či ty vieš, čo ten môže mať za čary pri sebe?“ trafila na strunu stará mať, a starý otec sa veru zamyslel, že ak ozaj . . .

Ako sme došli domov, to by bolo dlho a nepatrí ani k tomu, ako ani mnoho toho, čo som pospomínal pri tom, že ako som ja prišiel k prvým hodinkám.

Ale zato, ako sme ich kupovali, sme sa dlho aj so starým otcom hanbili a radšej nedopustili o tom reči.

HVIEZDOSLAV: CHUDOBNÁ SOM...

Chudobná som, chudobná som;
ale preto spokojná som!
Pán Boh boháč! Čo mi chybí,
nahradí mi svojím časom.

Chudobná som, chudobná som;
ale preto veselá som!
Ak že mi svet hluchý, prázdny:
naplním ho piesní hlasom.

Chudobná som, chudobná som;
ale pri tom dosť hodná som!
Chlapci šepcú: vidz len! Zora,
otočená duhy pásom...

Chudobná som, chudobná som;
ale zato statočná som!
Príde vlčik: chytím tĺčik:
„Čo tu sliediš v dvore našom?“

HVIEZDOSLAV: TU JE JARO, TU JE JARO.

Tu je jaro, tu je jaro,
chvalabohu, už je tu!
Omladím si znovu myseľ,
privediem si k rozkvetu.

Slnko hupká po blankyte:
hip — hop! — teraz výskok, ó! —
Junák jaro sťaby loptu
vyhodil ho vysoko.

A či modrým oceánom
pluje jakby zlatá loď —
moja myseľ, hľa, ju zdravká:
dobrý van ťa doprevoď...

Vzduchem hudba, veseliny,
tisíc husiel švítorí;
ticho, žaby, nekrkajte —
a či vy ste barbory?

Každým briežkom po koberci:
atlas lebo aksamiet;
i tým hrudám vzrástly kriela —
var' chcú tobôž podletieť?

Zpod skaliska prameň zurčí,
jakby zvonček spiežový,
zločká, beží, náhlo mu je,
sťa dákemu poslovi.

Ba i jabloň, ač je stará,
vyzvliekla sa z kožucha:
v šatách nových, s vencom čaká
jak na sobáš mladucha.

Omladím si zvädlú mysel,
privediem tiež k rozkvetu:
tu je jaro, tu je jaro!
chvalabohu! že je tu.

SVETOZÁR HURBAN VAJANSKÝ: VAJANSKÉ[18]) VATRY.

Ó, dieťa moje, pýtaš sa ma zase,
čo značí každoročne ľudu divný zvyk,
že hory naše v svätojanskom čase
blesk vatier jasní, s lúk sa ozve děvíc krik,
tu dole s iskrami sa hrajú děvy,
tam hore junov zahlaholia spevy.

„Noc dlhá ľahla na hruď nášho rodu,
„tma hustá zavalila jasný niekdy deň;
„čo prospeje mu žiara od východu,
„keď dušu trímá v rabstve matný tuhý sen!
„Čo prospeje mu slnko lúčom vrelým,
„keď mrzne biedny, srdcom zmeravelým!

„Na Jána spomenie si na deň dávny,
„precítne rozpomienkou zo sna svojich múk,
„po vrškoch zajagá sa plameň slávny,
„iskrami razom zpestrie zeleň tichých lúk,
„tie ohně, iskry v staré časy svieťa
„a nové veštia! Ver im, moje dieťa!“

MARTIN KUKUČIN: Z TOPLÉHO HNIEZDA.

No, umučenie je už skončené; ubohá obeť si konečně oddychuje. Ah, čo sa natrápil ten Maťko Rafikovie, nebožiatko, kým vykonali na ňom túto premenu! Veru by mu dobre bolo tak pochodiť si trochu po izbe, keby mu i to nešlo tak akosi naopak, nemotorně; ale darmo je: chodí len po veľkej biede, ako kohút, keď sa mu nasnuje chlp vlasov na ostrohy. Toto všetko pochodí ztadiaľ, že Maťka obliekli do nových šiat. Táto novota všetka dala by sa ešte len vystáť, ale čižmy, tie čižmy! Nie ako by azda boly malé — to Bože chráň — lebo ich starý Juro Rafika a jeho žena Katrena na Michala na jarmoku kupovali, nuž a čo tí raz kúpia, to už len vari nebude těsné! Čižmy tedy nie sú těsné, ba práve privoľné, že by sa do každej i po dve také nohy zmestily, ako sú Maťkove. A predsa robia oštaru; ako je to? Nuž ale, Pane Bože, ako by i nerobily, keď sú na nich také vysoké opätky, ako klátiky, až Matej musí v nich tak stúpať, ani na štulách. A čo horšie: nohy sa mu v nich sem a tam mykajú, hoci je v nich po hodnom vechti slamy; v čižmách zavreté povetrie

valí sa von a dnu hore sárami a opätkovou dierkou, z čoho povstáva asi taký hlas, ako by prasa v kutici krochkalo. Nuž či potom div, že sa Matej nemôže nijak spriateliť s touto, predtým nezvyčajnou obuvou, keď mu ona ťaží na nohách, ako väzňovi putá, a že banuje za krpcami. A je to i celkom prirodzené. Veď len pozrime, aký je rozdiel medzi čižmami, a to ešte takýmito čižmami, a ľahkými krpčeky. Krpec veru netlačí nikde nohu, ale ako samorostlý prilieha na ňu. A potom ako ľahko je na krpce navyknúť tomu, kto predtým chodieval bosý. Na krpci veru niet opätka, aby mu pätu neprirodzene dvíhal, ale je krpec rovný, tak že človek v krpcoch práve tak prirodzene chodí, ako by bol bosý.

Maťko Raťikovie je tedy preto ako umučený, že prvý raz v svojom živote dostal čižmy. Nuž toto bolo by ešte len ešte, dalo by sa i to nejak zmôcť: ale — čo horšie — svliekli mu predošlé, sedliacke šaty a obliekli ho do nových, panských. Hja, veru tak, Matej Rafikovie nie je už sedliacky synak: veď, aha, biele nohavičky, zelenou šnúrou cifrované, sú hen pod pecou, čierna halienka, pekně vyšitá, červeným satínom vrúbená, prevesená je na žŕďke, široký klobúk s dvojistou stužkou a dvanástimi novými špendlíkmi, čo si bol tejto Trojice zadovážil, visí tam v kúte pri lampáši na klině. Za predošlé, skvelé šaty dostal počerné pantalony a kabát z ľacnej, tenkej látky. A jako sú ušité! Aspoň kabát patril by vlastne do muzea: je krátky, ale široký, že by mohol ešte i druhý Matej vojsť doňho; na chrbtě zbýva veľká kukla,

miesto toho zase pod pazuchou reže, lebo tam je těsný. Na chlapcovej hlave sedí malý klobúčik, ľahký ani pavučina, ani ho necítiť. Ale naostatok i toto by len prešlo, keby mu boli aspoň dávne košele ponechali. Nie, vzali mu i tie s bielymi, širokými tkanicami a dlhými širokými rukávmi, a dali mu miesto nich mušlienové, na ktorých niet ani širokých tkaníc — len plátené gombičky, ani rukáv nevisí na nich na široko, lebo je za päsťou sfercovaný a úzkym obalčekom sošitý.

Nuž takto pochodil neborák Matej Rafikovie; z pekného, štíhleho chlapca, ktorý včera bol taký driečny, ako tá jedlica, za hodinu urobili strašidlo do konopí. Svetlé, mäkké vlasy, ktoré ešte len včera si bol pekne za uši začesával, sú dolu: obstrihal mu ich mlynár, jediný barbier v celej dědine, ponechajúc mu len nad čelom šticu. Hja, najnovšia móda!

A Matej veru plače, ale ako by neplakal, keď ho takto spotvorili; no neplače len on, ale i stará Katrena, jeho mať. Ale ako by neplakala, keď najmladšie dieťa jej dnes ide preč. Dnes pred večerom jej ho zavezú na železnicú a tá ho zanesie Pán Boh vie kam za hory, za doly, až hen do Ňireďházy. Kdeže je tá dedina a či je mesto? Ó, to je veru ďaleko — ďaleko!

„Ach, moje dieťa, už mi nedonesieš trávy, ani nenaškrabeš švábky, keď já pôjdem v lete do poľa. Moje ručičky zlaté!“ A mať, nechajúc háby hábami, šla na prostred izby a oblapila chlapca, ktorý začal ešte väčšmi plakať.

„Nemazniže sa, stará, maj aspoň ty rozum!“

napomenul ju starý, otvárajúc malú armarijku, ktorá je za stolom v samom kútiku. Dlho sa tam prehŕňal, aby mu tvári nevideli, i to, čo s nej tu i tu ukradomky utrel.

„Akože by som neplakala, keď som si všetky děti doma zariadila, len toto sa nemohlo tu zmestiť. Jano i Ondráš budú doma, len Maťko sa mi musí pomedzi svet túlať."

„Keď sa trochu potrápi, bude mu ešte lepšie, že nám; aspoň nemusí tak hrdlačiť. Ja viem, keď sa vyučí a vstúpi do človečenstva, že bude rád, že sme ho poslali preč."

„Ufala som sa, ufala, že sa mu tu dobré miesto trafí — a ono nič, nič!" nariekala sama sebe stará Katrena.

A jako by nenariekala? Veď sa ona ufala, že i Maťka nejak doma zaopatrí, keď dvoch starších zaopatrila — a ono nič! V Kúdelanoch sa majetok rodičovský medzi děti nedělí. Za lanským sa prihodilo prvý raz, že Jano a Ondráš Pekárovie sa podělili, keď sa už nemohli vonkoncom sniesť. Toto — ako povedám — bol prvý prípad na dělenie od pamäti sveta. Deľbu obídu tak, že keď dajeden z gazdov má len jedného syna, Jana, ten ako jediný zostane doma, i do domu sa ožení. Ak má dvoch, Jana a Ondráša, tento druhý musí ísť na prístupky do takého domu, kde nemajú Jana, len Katru. Ak má Jana, Ondráša a k tomu i Mateja: tohto ostatného, chudáka, pošlú na remeslo. Preto je to, že ačpráve v matrike jest hodne Matejov, v dědine ich je veľmi málo; lebo

všetkých rozoženie stará obyčaj po tomto šírom svete. Nuž takáto suďba stihla i nášho Maťka. Pravda, až do nedávna ufala stará Katrena, že i jemu najde prístupky — a to u Trepanovie kmotrovcov sa mu triafalo miesto ku Katre, čo je Maťkovi akurát vrstovnica. Děti ešte do školy chodily a kmotry sa už srekly, že vstúpia do rodiny. A bolo to isté, ako na písme; lebo ešte takto rok keď boli Trepanovci u Rafikovcov na hostinu volaní, slubovali, že veru tak a tak, na prístupky nevezmú iného, len Maťka; i o dva týždne zatým v Medovciach na jarmoku sa tiež spolu vodili i častovali a stará Katrena bola by si dala hneď hlavu odťať, že je už všetko v poriadku.

Ako povedám — všetko sa zdalo byť v poriadku, i bolo by bývalo dobre, keby — hja, keby — vraj — nie keby, boli by sme v nebi — keby, reku, práve teraz na Jakuba nebol doniesol bocian do Trepanov malého Janka. Všetky nádeje Katrenine srútily sa na hŕbu, ako z karát postavená búdka. Trepanovci hneď na krštení povedali Rafikovcom, že už teraz nebude z nich nič, tak že stará Katrena v obrátění šla do Medoviec kúpit mušlienu a hubkom bežala do Čkorov, aby jej stará Čkorula zostrihla pre Maťka na košele, lebo že chlapca idú vypraviť do sveta na remeslo. Stará Čkorula jej vďačne zostrihla — veď ako by i nie, keď to tak dobre rozumie; mohla sa veru i naučiť panské košele šiť, keď i Mateja i Miška vyprávala naraz do sveta.

Tak, hľa, prišiel deň, v ktorom mal Maťko odísť.

Stará Katrena ukládá Maťkove hábočky do uzlíka, ktorý položí do tanistry k novoupečenej, tučnej merinde, aby synček na ceste nejako od hladu neumrel a v tom cudzom svete ľahšie privykal.

„Ach, moje nebožiatko, akože ťa, ako zabudnem; ktože mi bude, kto čítavať v nedeľu z Písma a pekných knižiek; v komže sa vše potešim v neděľu na katechisme...“

„Mlč, stará, daj chlapcu pokoj, iba sa zas rozplače.“

„Kedyže mu mám všetko vyrozprávať, ak nie teraz? Po chvíli sa dohrnú ľudia, pred tými len nemôžem plakať a vravet!“

Starý pozrel von oblokom a viděl, že k nim ide Ondriš Trovkovič.

„Ide švagor; povedal som ti, nemazni sa; radšej by si bola zamietla! Pozri, aká ti je izba!“

„Pane Bože!“ zadivila sa stará, a bežala chytro po metlu; toto sa jej prvý raz prihodilo, čo je vydatá, že zabudla izbu zamiesť. Keď Katrena okolo dverí zametala, vošiel švagor Ondriš Trovkovič.

„Pán Boh pomáhaj!“

Všetci pozreli naň zadivení, že s takým pozdravom prichodí, ako by bol v poli popri ich zemi prešiel; ale predsa mu zaďakovali: „Pán Boh uslyš!“

Ondriš Trovkovič až teraz zbadal, čo to vystrelil. Zamrzelo ho to, až sa poškrabal za ušima, a doložil: „Sberáte sa, sberáte?“

„Veď sberáme, s biedou“, odpovedala Katrena. „A kde je vaša?“

„Hja, tá súkno tká; vieš, že sa ide prepasť za robotou“, doložil nevrlo Ondrej, lebo nerád viděl, keď sa niekto presiľoval v robote. Na ňom veru bolo poznať, že rád za kratšie ťahá; bol vypasený ani medveď, na rukách nemal tvrdých mozoľov, známky to vytrvalej roboty, ale mal pozostatky mozoľov mäkkých, ktoré dostává len ten, čo v robote nedrží miery. To vám tak ide, ako — nehodno primeriavať — so zlým volom: raz sa zasekne, druhý raz trhne. Takýto vôl potom dostáva na šiji mozole. Tak i Trovkovič mal mozole od neriadnej práce. Nuž a že Ondriš Trovkovič s robotou nezostával na chvoste, to je zásluhou jeho pilnej ženy Katry, ktorá neraz musí poťahovať za muža. Táto Katra je sestra Rafikova.

„Ba hroma!“ zvoláte vy, keď po děravých krpcoch, nezapätých na nohaviciach háčkoch a červenom kožušku poznáte, že Ondriš je nie sedliak, ale zemän. Nuž darmo je, hoci nosí čierne, čo hneď otrhané nohavice a košeľu s úzkymi rukávmi, predsa si vzal sedliacke dievča Katru Rafikovie za ženu.

„Berieš si sedliačku?“ spytovali sa ho zhrození zemäni.

„Hej!“

Od tých čias Ondriš Trovkovič je vytvorený z kúdeliansko-zemianskych kruhov. Zanevreli naň všetci. Nuž ale Ondriš nerobí si z toho ani mačný mak. Čo je ho do ľudí, i do zemänov, len keď má zapekačku, dohán a teplý prípecok. Akí by mohli byť ľudia šťastní, keby sa neuháňali za

za márnosťami tohoto sveta. Len pozreť na Ondriša, keď otvára dohánový paklík a keď fajočku zahrabe do horúceho popola! A ešte keď si vloží do úst a sadne na teplý prípecok! Vtedy zmiznú všetky vrásky s jeho starého čela a on, hoci je chudobný ako kostolná myš, nečaroval by sa ani s direktorom slávnej famílie. A trochu má i pravdu. Direktor na pr. mozoľuje od rána do večera, v lete kosí, až sa mu štica parí, v zime mláti, až sa v dedine ozýva, a čo má z toho všetkého? Peniaze mu bez osohu trčia v kapse, ani si len toho dohánu nedopraje za ně. Hej, mal by ich len Ondriš! Ten by si kúpil za ně celé koleso dohánu, i prach by z něho vytriasol a len potom by si zapiekol.

Stará Katrena neraduje sa veru, že jej švagor prišiel. A veru nie div, lebo v izbe sa už ťahá dym z Ondrišovej zapekačky. Kým z domu sem prišiel, dve fajky vykúril. Prvá fajka mu trvala až po šmikeň. Tam je oheň, Ondriš nemôže ho obísť. Vojde dnu a zapečie si. Nuž veď ako by on mohol ísť nič po nič tak bez fajky; švagor by ho potom ani nepoznal.

„Nuž ideš, Matejko, ideš?“ A pohladil chlapca po bielej hlave. Chlapec sa znovu pustil do plaču a utieral si oči, ako by ho ujčekov dym štípal.

„Na, doniesol som ti na cestu; peniažky si varuj!“ A ujček dal Maťkovi dvadsiatnik, na ktorý už od dvoch mesiacov bol sporil. Chlapec vpustil ho do mešteka, čo mu mať včera večer ušila a dnes ráno na hrdlo priviazala. Keď Ondriš takto obdaroval chlapca, za dobré uznal dať mu i pár naučení.

„Pekně sa drž, majstra slúchaj, veď ti ono bude tam dobre.“

Maťko velmi nepočúva ujčekove reči, on sa s celkom iným zapodieva. Hľa, tu je už dvadsiatnik, toľko peňazí! Vlani mal síce na Trojicu mnoho peňazí, ale ešte i vtedy chybovaly dva groše do dvadsiatnika. Prišiel sem i Maťkov vrstovník, súsedovie Janko. Ach, ako záviděl Matejovi dvadsiatnik! Bol by hneď pristal ísť do sveta, len aby i on taký peniaz dostal. A jako sa díval na Maťkove háby! Hľa, z toho je už pán, a ja som len v gätkách!

Izba sa začala plniť. Prišli razom traja, a to — veru nie blázni — všetko kúdelianski remeselníci. Jeden je čižmár, volá sa Ondrej Zápotočný, pochodí z Kúdelian, jeho brat je gazda. On sa nemohol v dedine zmestiť, musel ísť na remeslo. Pohněvkáva sa on trochu na týchto Rafikovcov, že ho obišli, keď nedali chlapcovi šiť uňho čižmy, ale radšej kúpili od kto vie koho na jarmoku.

„Na aké remeslo ideš?“ spýtal sa chlapca.

„Na krajčírstvo“, odpovedal za syna Rafika.

„Mohli ste ho dať na šusterstvo, bol by sa vám i u mňa vyučil.“

„Krpce plátať by sa i pri otcovi naučil“, poznamenal druhý remeselník, krajčír, Matej Hryzok, ktorý rád zadával tromfy slabému čižmárovi.

„A ty azda kabáty šiješ, tak ako ťa učili! Daj mi bože šiť ženské kabátiky!“

Matej Hryzok v povedomí mravnej prevahy vypäl prse a šiel k malému Maťkovi: „Ondrej.

pozriže, čože je toto? To je ženský kabátik?" A ukázal chlapcove šaty.

„No, nemáš sa čím chváliť; keby si bol takú robotu do cechy doniesol, veruže by si ešte so päť rokov musel vandrovať. Pozri tú kuklu na chrbte, to si mohol vystrihnúť, bolo by na záplaty."

„Ty, viem, že by si vystrihol, a potom, keď málo remeňa zostane a bojíš sa, že budú čižmy těsné, namočíš remeň a do tých čias mlatčekom sužuješ, kým sa len, neborák, nenatiahne. Ja som nie taký, ja zoztrihnem radšej väčšie, lebo chlapec sa veru nebude zoschýňať, ale bude rásť."

„Hja, veru je tak", prisvedčil starý Rafika, lebo mu akurát to bolo na jazyku, čo Matej Hryzok povedal.

„Nevaďteže sa nič po nič, na majstrov sa to nesvedčí; kto je raz majstrom, nech si zadrží svoj charakter", napomenul ich Ondriš Trovkovič.

„Hej, ja veru držím charakter, ani nezadieram do iných; ale tuto myslia, že nad nich ani vo Viedni niet, a že druhý majster pochabé huby jedol na ráno", riekol Ondrej Zápotočný, čižmár.

Matej Hryzok, krajčír, pohrdlive škubnul pravým fúzom, tak že chudák čižmár zostal zahanbený a zapálil sa ani uvarený rak. Trovkovičovi začalo byť ľúto chudáka čižmára, i stal si rovno na jeho stranu:

„Verubože, nehodno veľmi do hora hlavu dvíhať, lebo človek, keď si nehľadí pod nohy, ľahko sa potkne, a čím väčšmi dvíhaš hlavu, tým ti väščmi na nej budú videť uši; ach, nuž len tak si my buďme v láske a svornosti vospolok."

„Ale hej; veď sme všetci akoby jedna rodina,“ prisviedčal Ondrišovi tretí majster, kováč Jozef Žmurkavý, a figliarsky hodiac naň okom, dôverně pokračoval: „Nuž veď sa len rátaš i ty medzi nás? A či sa vynímaš? Ondriš, no?“

Ondriš nepovedal ani slova, lebo sa zahanbil, že mu napomenuli jeho remeslo. — Nuž veru tak: Ondriš Trovkovič je vyučený kováč; tu v Kúdelanoch sa vyučil. Pravda, nebolo to pekne od jeho otca, že zemän, a syna predsa dal — Bože, odpusť hriechy — na remeslo, a to ešte na kováčstvo. Nuž ale čo mal i robiť starý Jonáš Trovkovič? Mal bol už troch chlapcov, keď sa Ondriš narodil. Tí prví traja — dľa starého zvyku — dostali starozákonné mená: Jonáš. Ezechiel a Daniel, tomuto štvrtému sa už nedostalo príhodného mena, lebo ostatné prorocké mená sú len pre Židov, ako na pr. Dávid, Izaiáš. Joel, Amos, Adbiáš atď. Co mal starý Jonáš robiť? Novonarodenému dal každodenné, sedliacke meno, Ondrej. Už týmto samým bolo rozhodnuté na osudom chlapca; ako by bol otec vyznal: mám troch synov, tí budú sedeť na kúrii, tento štvrtý musí si inde poctivú živnosť hladať. — Tak ho už od malička obecali na remeslo. A Ondrej, ako by už tým menom mal vštiepené nezemianske ctnosti, od zemianskych sa odlučoval a so sedliackymi chlapci sa nejradšej bavieval. Tak, keď už bol hodný parobok, prišiel za učňa k dedinskému kováčovi. To mu síce nechutnalo, ale, Ondrejko, trp! Tak pretrpel päť rokov v učňovstve, až ho prepustili. Bol už vtedy mládenec na miesto, keď ho

odprevodili až na chotár, aby šiel na vandrovku.[19]) Ale čože, jeho tiahlo nazad do Kúdelian. Bolo tam hodné dievča, Katra Rafikovie, a Ondrej si pomyslel: kým ja budem vandrovať, predchytia mi ju, a ja zostanem na ľadě. Nech psom tráva rastie, keď kone podochnú.[20]) Dlho nepremýšľal, obišiel dědinu a opačnou stranou, poza humná, vrátil sa domov. Kým starý Jonáš prikuľhútal domov, Ondrej za ten čas roztvoril i tanistru a zjedol ten dlhý makovník, čo mu na merindu upiekli. — Jonášovi ťažko bolo veru syna vypraviť a odlúčiť sa od něho; veď Pán Boh vie, či ho kedy vidí; Barbara, matka Ondrejova, tiež nariekala za ním, keď sa s ním lúčila: nie div, že oba rozplakaní, rozžialení vracali sa domov a rozprávali, ako smutno im už teraz bude. Ale boli dokonale prekvapení, keď videli za stolom seděť svojho najmladšieho syna, ktorého boli tak oplakali.

„Pre Boha, ale si to ty?“ zvolal otec.

„Ja som to, chvalabohu.“

„No, to veru krátka vandrovka.“

„Veděl som, že vám bude za mnou ľúto, i vrátil som sa. Čo sa budem tam darmo tárať pomedzi svet. Možno, že sa vám i doma zídem.“

„Nuž i to je pravda“, prisvedčil slabý Jonáš; „kde sa zmestia traja, môže sa i štvrtý.“

A tak zostal Ondrej doma, na posmech celého sveta.

Každý sa vysmieval z jeho vandrovky; už ani sedliacki mládenci neprijali ho do radu, a jeho meno Ondrej premenili na Ondriša; lebo že

vraj to i patrí, aby majster mal inakšie meno, ako sedliak.

Nuž, môžme ľahko uveriť, že Ondriš Trovkovič nerád videl, keď mu niekto napomenul kováčstvo, alebo vandrovku; ba nerád sa rátal medzi remeselníkov, nie preto, že by bol azda opovrhoval nimi, ale že tak smiešne vandroval. A ľudia mu ho ani nenapomínali veľmi, len tak za chrbtom radi sa na ňom zasmiali. Jediný švagor Rafika tu i tu ho bodol, hněvajúc sa naň preto, že keď si jeho sestru vzal, zápät za tým pýtal i ohromný výplatek po něj. Ani stará Katrena nemôže mu to zabudnúť.

Kým sa páni majstri takto hašterili, vstúpil do izby zamúčený mlynár, aby viděl Maťka, aký je v nových šatách.

„Oj, bude z teba chlapík; bol by za garbiara, taký je mocný! Oj, Matej, Matej, ktože mi vyrazí vodu do žľabov, keď ty odídeš?"

Chudák Matej musel sa usmiať na smiešnom majstrovi, keď mu zišlo na um, ako mu raz s druhými chlapci zastavili vodu na žľaboch, spustiac dolu nimi desať slamených snopkov. Ako sa tie zastavily, tak sa i voda zo žľabov vyrazila. Mlynár ako bez duše behal po sadoch a zahradách, hľadajúc záškodníkov, ale tí už boli Pán Boh vie v ktorej doline. Až o pol roka zveděl, kto bol pôvodcom toho kúska, a od tých čias držal Mateja za pekného vtáčika.

Remeselníci povstávali a mali sa k odchodu. Čižmár Zápotočný dal chlapcovi dvadsiatnik, jeho sok, krajčír Hryzok, vtisol mu dva dvadsiatniky.

Čižmár si pomyslel: „Hej, veru mu môžeš dať i štyri, keď si za hábu shabol; ale ja, čože som ja dostal kedy od nich? Čo tie krpce poplátam . . .“

Najhlbšie začrel do vrecka kováč Žmurkavý; dal Matejovi dva rimštiaky, biele ako srieň. Skoro zavoňať na nich, že sú veru staré, že veru dlho ležaly kdesi v priečinku v sypárni.

„Ľahko ti rimštiaky dávať“, pomyslel si Ondriš Trovkovič, „ty si ich veru nenagazdoval. Tvoj otec, hja, tvoj otec meral mericou rimštiaky, nuž ľahko sa ti do priečinka natiahnuť, no veru!“

„Ach, Bože môj, čo sa len toľme trápite, načo snášate: kedyže sa vám my odslúžime?“ vravela stará Katrena.

„Ale aké trápenie, jest mu trápenia! Ani čo by človek hory-doly snisol. To je maličkosť, z vďačnosti“, odpovedal kováč Žmurkavý.

„No, veď si to ty i tak nahradíš, keď Rafikovi o šesták drahšie čerieslo poklepeš“, nadával mu krajčír Hryzok.

Páni majstri odišli von, okrem mlynára, a tak do vyprázdnenej chyže vošly teraz ženy, počnúc od najvyššieho až do najspodnejšieho konca dědiny. Chodily, ako včely, keď sa mieňa rojiť: jedna von a miesto nej i tri dnu. Matějov mešec poriadne oťažel na hrdle, ba niekedy tak sa mu sypaly šestáky, že nestačil ich ani hádzať. Bože môj! bolo to šestákov a dvadsiatnikov a okrem toho iných vecí tu pod zuby, tu od šatstva. Každá žena, či rodina — či nerodina, pokladala si za povinnosť priniesť niečo; veď i treba veru na tú cestu či to, či ono; kde to nadobudne hriešny

človek, ak ho iní nepodoprú? To je, hľa, kresťanská povinnosť. A Kúdelanci plnia ju verně a spravedlive, podporujú toho, kto musí preč odísť, ale neradi nazad medzi seba prijmú takého, ktorý už raz odišiel – a keď sa mu remeslo nespáčilo, vrátil sa zas k pluhu. Takúto vrtkavosť trescú tým, že vytvoria patričného zo svojho kruhu, vrstovníci ani neozrú sa oň, a úbohý vrtkavec je cudzincom vo vlastnej dedine; otupno mu bude, tak, že nebude mať doma stania, kým konečně zas neodíde preč. Nuž a keď sa vráti domov, už ako vyučený majster, myslíte, že sa mu budú veľmi klaňat? Nie ver, vlastní vrstovníci sa mu nepriznajú, lebo opovrhujú ním. Sedliak hľadí zvysoka na remeselníka. Tu Hryzok, tu Trovkovič, tu zas Zápotočný nerobili česť svojmu stavu. Ich robota bola primitívna, biedna, a tak i výživa veru tenká, skoro žobráctvu podobná. Tak veru sedliak nemal príčiny ctiť jedného alebo druhého.

Nuž preto plače i stará Katrena toľme nad odchodom svojho chlapca. Kto vie, či i on nebude konečne takým biednym majstrom! A tu zalialy ju slzy a šla do kuchyně, aby sa k Bohu pomodlila, že by sa jej predtuchy nesplnily.

A každá žena veděla nielen niečo dat, ale i pekné napomenutie pripojiť k darku.

„Syn môj, buď poslušný, veru ti nebude tak, ako doma; ešte ani nevypovedia rozkaz, a ty už skoč! Tak ťa budú radi videť.“

Druhá prišla k nemu a riekla: „Matejko, v jedení nepreberaj; čo ti dajú, zjedz. Ak ťa od

stola odlúča a dajú ti pod pecou jesť, neplač; vieš, že sluha nie pán."

Tretia súseda mu povedala: „Tak urob vše, môj syn drahý, ako si urobil mne: odraz i súsedom kravu, keď ich nebude doma; potom ťa i u súsedov budú radi videť."

Zas iná mu riekla: „Buď i k deťom prívetivý a trizňavý; keď to vidí tvoj majster, bude i on k tebe milý."

Nasledujúca mu nadhodila: „Peniažky si varuj; keď dostaneš diškréciu, nemiňže si ju. Každý krajciar si odlož: lebo kto si mála neváži, mnohého je nie hoden."

„Na ceste si pozoruj, aby ťa neobkradli," vravela iná. „L'udia sú takí i takí; nie každý, kto je prívetivý, je i dobrý. Niekto má na jazyku med a v srdci jed."

Druhá súseda ho zase napomínala: „Zlého kamarátstva sa vystríhaj, lebo to mnoho ľudí už zkazilo. L'aľa, i môj Matej prišiel medzi zlých kamarátov, tí ho zkazili, tak že majstra nechal a šiel za paholka."

Stará Katrena povedala zakaždým: „Veru tak, veru tak!"

A otec Rafika tiež prisviedčal: „Tak — tak, tak — tak!"

Chudák Matej plakal, tak, že sotva rozumel desatinu týchto dobrých rád, ktorými ho ženy obsypaly. Jemu len to stálo jasno pred očima, že musí dnes odísť z Kúdelian, že zanechá rodičovský dom, ktorý mu je navždy zatvorený.

Tak sa pomaly vyprataly i ženy; každá šla

domov, rozjímajúc nad tým, čo sa má stať. Banovaly za chlapcom všetky, lebo bol vždy prítulný, tak že si ho všetci ľudia obľúbili. Ale ešte nebol konec všetkému. Matej sa vybral do dědiny a šiel z dom' do domu, najprv k najbližšej rodine, odobrať sa.

Brat Ondráš, ktorý je u Klepalov na prístupkoch, dnes naschvál zostal doma, hoci bolo by mu bývalo treba ísť do hory, len aby sa mohol od brata odobrať. Hodný brat, neprístupný ešte smútku, a plače predsa; potajomky utrel si slzu, kaď chlapca posledný raz objal. Jeho testiná, stará Klepalová, mala si oči vyočiť nad týmto nevídaným zjavom. A Ondriš nielen že súcitil s bratom, ale všetko, čo si v jaseni vyrobil, vpustil mu do plátěného mešca.

„A piš nám, Maťko, akonáhle ta prídeš, čo a jako sa máš." Potom mu pošepkal do ucha: „A nezabudni pozdraviť i tuto našu totku, lebo by jej bolo veľmi ľúto, ak by si ju vynechal."

Odtiaľ šiel Maťko ku krstným rodičom, ktorých dcéru boli mu kedysi obecali. Krstná mať ho s plačom prijala: „Ach, moje dieťa drahé, ty takto musíš ísť. Neplač mi, môj syn zlatý. Boha sa nespusť, ani on ťa nikdy neopustí. Tuto ti dávam knižku, čo som ti u knihára kúpila, v nej sú modlitby, aby si sa mohol z nej modliť."

Krstný otec doložil: „Čo ti aj hneď nebude dobre, len potrp; veď ono ti, keď ti Pán Boh za tých pár rokov pomôže, bude lepšie, že nám. Vidíš, ako my musíme hrdlovať na úpeku o hlade a smäde; ty si budeš v chládku svoju robotu

končiť.“ Po tomto potěšení vsypal mu svoj dar do pláteného mešteka.

Tak pochodil Maťko celú rodinu; všade prijali ho s dobrým naučením. Čo raz vyšiel Matej na cestu, šla za ním hŕba detí, obdivujúc jeho nový, panský oblek. Matej cítil, že už nepatrí k týmto deťom, a preto neohliadnul sa na ne; no milé mu bolo, že ho obdivujú a že aspoň raz v živote môže hrať v dědine takúto veľkú úlohu. Ako záviděl predtým každému mladému zaťovi a mľaduche, keď šli na sobáš, že ich obdivujú. A hľa, súdené mu je, aby už dnes všetky oči len naň hľaděly.

Keď sa už odobral od celej rodiny, šiel i po všetkých tých domoch, zkadiaľ ho ráno ženy ob darúvaly. I tu sa odobral, všade s plačom a obsypaný najrozmanitejšími naučeniami a vinšami.

Tak sa skončila jeho úloha. Prišiel pred otcovský dom; tam už stál voz, na ktorý pokládli všetku jeho batožinu.

V dome plač. Kto by vedel opísať plač matkin, keď sa lúči od dieťaťa svojho na dlhý, dlhý čas, možno na veky . . .

Tam boli i oba bratia so ženami. Kto by veděl opísať ich žiaľ, keď sa lúča od toho, s ktorým pod jedným pokrovom vyrástli . . .

A otec? Ten číta na stole peniaze, ktoré mieni chlapcovi na cestu dať. On nemusí plakať; načo tu v dome? Veď on si ide dieťa vyprevadiť až na stanicu. Blažený otec! On ešte ide s chlapcom, bude s ním ešte dve hodiny. Ako prosila

matka, aby si ju pustil s ním! Nič, otec je tvrdý, on toho nedopustil!

„S Bohom, s Bohom!“ A chlapec, násilně vyrvaný z náručia matky, už sedí na voze. Ten sa pohne a rýchlo ubieha hore dědinou, ako by chcel všetek žiaľ, ktorý vezie, tu v dědine nechať. Chlapec smutno sedí na voze. Hľa, už tu konec dědiny, už tu pole; voz sa prevalí za vrštek, dědina zmizla, len vysoké jasene z nej čnějú, i tie už zašly, už vidno len vežu s krížom, vždy menej a menej, len bod z kříža a — všetko zakryl vrštek. S Bohom! S Bohom!...

ANDREJ SLÁDKOVIČ: CTIBOR.

Nad Váhom, riekou našej rodiny,
hrozná sa vypína skála,
a na tej skale zámku rozvaliny
a v rozvalinách povesť zastaralá.
Chýry tých skalín strašia tiché kraje,
a z tých rozvalín hrozná kliatba laje.

Z Beckova — tak ten starý hrad volajú —
smutné sa tiene dolinou túlajú,
a samy bystré, prudké Váhu vody
nechaly svoje starodávne brody
odtiaľ ďaleko, hnevně odplávaly.
A s nimi strašná povesť chodí,
dobou nešťastnou zakliata starena,
tu, keď pútnika po rumoch tých vodí,
tak mu rozpráva o skálu oprená:

Keď sa pôlnoc k bielodňu pohýňa —
to je doba dobrých duchov —
počuť pod skalou žiaľne naríkanie;
a keď má byť strašná pôlnoci hodina —
toto je doba prekliatých paduchov —
počuť nad skalou zúfalé revanie:

Co to revanie, čo žiale hrobové?
Pútnik, to stará povesť ti rozpovie.

Na hradě tomto, hradě zlosti,
býval raz Ctibor, pán toho okolia,
pán zeme, svojich rab náruživostí —
vieš, běda tým, kto týmto sa podvolia! —
Teraz v rumoch tých čuť len sov húkanie,
za časov dávnych v skvostnom bytu,
do mraku z rána, od mraku do svitu
panovávalo radostné výskanie:
A kde sa pustá samota ukrýva,
trónila predtým pýcha, bujnosť divá.

Jačal roh poľný —
sluhovia i psi k honbě sa chystali,
a so Ctiborom, domáci, prespolní
koňmo pánovia i panie pyšné,
družice strojné, družice hriešne
do pekných krajov na lov sa brávali:
Po love začal huriavk sa veselý,
jedlo, pilo sa celú noc, deň celý.

Ctibor, oslablý honbou diviny,[21])
vo vínach drahých, márnik, sa kúpaval,
a čistý v lôně nečistej družiny
chrapom leňochov lenivec chrápaval.

Raz takto si spí, otrok ten nápoja,
čierna mu duša na tvár sa vykradla,
vidno je na nej, že nemá pokoja,
ťarcha mu hriechov na svedomie padla;
v tom pod hradbami zavyje pes bitý

a zlostný vajda[22]) z mračných snov sa schytí:
„Čo to za vytie? — Pekla muky, diabli!
To pes vyje môj a boľastne vyje!“
Sluhovia službou večitou oslablí
hrnú sa, každý svoju nechuť kryje —
„Čo to za vytie? — čo to za príhoda?“
„„Vysokorodý vojevoda!
Cestou sa kníše[23]) žobráčik šedivý
a staré údy hoľou podopiera;
tam od dolných hradieb kraja
chrt váš, Adonisko sivý,
jako nerozumné zviera
vyskočil na pánbohdaja[24]) —
vytrhol mu kus haleny,
kus nohavic a — kus nohy —
bráni sa starec ubohý.““ —

„Ha, rab! Ha, hmyz sprepadený!“ —
A žlč Ctibora žilami kypiaca
pretrhla slová — besnoty zradca
uchytil ho — žlčou, jedom kropí
svoje stopy —
jedno okamženie —
pre starčoka raty nenie! —
Pán uchmatne vlasy jeho
a za múr druhý a tretí
na strašné skaly hradu vysokého
so žertvou biednou vyletí. —
Darmo v dol kvíli starčoka volanie,
darobné[25]) prosby, darmo nariekanie —
Rozpajedenec[26]) nad tým sa len smraští
a biednym kmetom v čiernu priepasť praští

Preto, keď na noc druhá znie hodina
a pôlnoc strašná volá na svítanie —
tamto, kde trčí hor skalina,
počuť v priepasti žalostné vzdychanie.
Priateľ, vieš už, čie to hrobové lkánie? —
Kto to z pôlnoci zúfanlivo reve,
vyrozumieš hneď v povesti dospeve.

Ctibor ukojen obeťou krvavou,
unaven diabolským namáhaním,
ľahne na skaliny riedko kryté travou
a spí premožený tuhým spaním. —
Len sa priplazí ku strapatej hlave
had malý lež[27]), jedovatý,
a otvorenou spiaceho hubou
v modzog bláznivý spiechá
a ostrý jed sa miechá
do rán od hadích zubov.

Ctibor len chrápe tuhým snom jatý,
bárs myseľ plašia strachy žravé,
až keď sa rozišla zlobivosť jedu
a všade nechala škodného sledu,
kade sa čierna krv spiaceho točí,
tu hrúza a boľesť pretrhnú spanie —
skalami zatrasie strašné revanie;
na strminu skalní Ctibor skočí,
kníšu sa nohy, hádžu ramená,
lampa zraku vyhasená,
veta, veta, veta!
Odsúdenec nemá sveta,
večná mu mrákota zastrela zraky,

myseľ zmútanú plašia obludy,
divoko reve a trasie údy
a reve: „Pomoc, pekla druhovia!
Kde môj hrad — moji sluhovia?
Kde som? — Preč, ohavné mraky!“
Tu sebou trhne, s miesta chce dál —
srúti sa šialenec v hlbinu skal.

Odtial chýry strašia tiché kraje
a z tých rozvalín hrozná kliatba laje.
A samy bystré, prudké Váhu vody,
čo posiaľ hanbu skalín tých smývaly,
nechaly svoje starodávné brody
odtiaľ daleko, hněvně odplavaly.
A s nimi strašná povesť chodí,
dobou nešťastnou zakliata starena,
tu keď pútnika po rumoch tých vodí,
nov znova vraví o skálu oprená
chýr vekom starý a vesťou vždy nový:
Čie to revanie, čí žiaľ ten hrobový? —

POZNÁMKY.

[1]) *Janošík* byl studentem. Když ale páni (bylo to za dob roboty) jeho otce ubili za to, že nemohl na robotu, stal se zbojníkem. Odešel do hor a přepadal bohaté kupce. Zboží rozdával chudým. Lid jej měl rád a vyprávěl si o něm, že je nepřemožitelný. Janošík však přece byl zajat a oběšen. Slováci rádi si o Janošíkovi zpívají a vypravují. Český spisovatel Jiří Mahen napsal o něm divadelní hru.

[2]) Tato píseň je z doby, kdy Turci ohrožovali svými vpády zemi uherskou. V románě Němcové „Pohorské vesnici" zpívá ji prostý Slovák Jano v salonu hraběte Březenského. „Mezi zpěvem přibrala se ostatní společnost do vedlejšího pokoje, kde tiše poslouchala, aby zpěváka nerušila, až dokončil. Pan baron (nadutý přítel hraběte, jemuž přátelství k prostým Slovákům vyčítal) musil těm prostým písním přiřknouti poesii."

[3]) merali = měřili.

[4]) svatebčany.

[5]) furajter (z něm. Vorreiter), přední jezdec.

[6]) krajkách.

[7]) kofliků.

[8]) Parom, Perun, bůh blesku.

[9]) stará mať, babička.

[10]) starý otec, dědeček.

[11]) velká rodina, příbuzní.

[12]) což mu bylo za těžko.

[13]) Ryska, jméno krávy.

[14]) kdybych býval byl k čemu.

[15]) koníčky.

[16]) „teplé párky“ (zkomolenou němčinou).

[17]) mouřenína.

[18]) Vajanský = svatojanský; večer před sv Janem Křtitelem se pálí t. zv. „vajan“ (velký oheň).

[19]) na zkušenou.

[20]) Smysl: Když zdechnou koně pro nedostatek potravy, potom sladká tráva je málo platná, neboť psi ji nežerou. Ondrej si totiž myslí domýšlivě: Kdybych nedostal Katru za ženu já, pro ty druhé by jí bylo škoda.

[21]) divá zvěř.

[22]) vejvoda.

[23]) kymácí.

[24]) žebráka.

[25]) marné.

[26]) zuřivec.

[27]) než, ale.

SLOVNÍČEK.

aj i, také.
ak, ako jak, jako.
akurát zrovna.
ani jako.
azda snad.
babka halíř.
bajúzy kníry.
banovať želeti, litovati.
baranina (beranina) skopovina.
barbier holič.
barbora basa (hudební nástroj).
bárs třebas, ačkoli.
batožina zavazadla.
besnota zuřivost.
bocian čáp.
bozkávať líbávati.
bravčovina vepřová.
briežok (břížek) malý břeh.
burný bouřný, divoký; sypký.
cez přes.
cifrovaný vyšívaný.
cudzí cizí.
čerieslo krojidlo u pluhu.
či zdali.
čižma bota s holinkou.
čižmár švec.
čo — to to (neb) ono.
čudovať diviti se.
čušať mlčeti.
da-čo něco; **da-kto** někdo atd.
dáke někde; **dákemu** nějakému.
dážď, dežď, dáždik déšť, deštík.
disharmonie nesouzvuk.
dnu vnitř.
dobadkať sa dobelhati se.
dohán tabák.
dohovárať domlouvati.
domŕzanie dopal.
driečny pěkně urostlý.
driek trup.
dupľom (z něm.) dvojnásob.
duriť hnáti, štváti.
duriť sa durditi se.
dyňa tykev.
fajočka, fajka (z němčiny) fajfka, dýmka.
farba (z něm.) barva.
figliarsky šelmovsky, čtverácky.
funt libra.
fúzy kníry.
gamba pysk, huba.
garbiar koželuh.

gäte gatě, podvlékačky.
gazda hospodář; **gazdovať** hospodařiti.
gombička knoflík.
habit (z lat.) šat.
háby, hábočky šaty, šatičky.
harovať hýřiti.
hja ano, ale.
hlbina hlubina.
hoci třebas, byť.
hodbáb hedvábí.
hora les
hrádzka, hradská císařská silnice.
hŕba hromada.
hrča bulka pod kůží.
hrdlačiť sa dříti se, nuzovati se.
hřešiť hubovati.
huriavk hluk, šum.
húšťava houští.
hútať rozmýšleti.
chlp chumáč.
chotár hranice obecní.
chrbet hřbet.
chrúst chroust.
chýr pověst.
chytro rychle.
iba leda, jen.
inokedy jindy.
jarmok jarmark, trh.
jaseň jeseň; jasan.
keby kdyby.
keď když.
kedy kdy.
kepeň (maď.) plášť.
klátik špalík.
kliesniť klestiti.
klin hřebík.
koleso kolo.
konár, konárik větev větvička.
krč pařez.
krem krom.
kremeň křemen.
krepý mrzák.
krpce střevíce s řemínky (jako nosí dráteníci).
krík keřík.
krstný otec, matka kmotr, kmotra.
krštenie křtiny.
kura slepice.
kúštik kousíček.
kút, kútik kout, koutek.
kým než, pokud.
ľahodný nepatrný
ľáknúť sa leknouti se.
ľaľa! achich!
ľalia lilie.
lampáš lucerna.
lani loni.
lebo neboť
ledvy sotva.
len jen, teprv.
lež leč, než.
lopta míč.
ľudia lidé
mačka kočka.
mal, a, o měl, a, o.
meno jméno; **mena** jmeniny.
merať měřiti.
merinda zásoba jídla na cestu.
mesiac, mesiačik měsíc, měsíček.
meštek měšec, pytlík.
mladucha nevěsta.

mlatok kladivo.
modzog mozek.
mrholiť mžíti.
múra zeď.
mušlien jemné plátno.
mykať škubati, tahati.
nazdať sa domnívati se.
nebo nebe.
nemiloboha nešťastná věc.
neprerečiť nepromluviti.
neriadny nepořádný.
nevdojak nenadále.
nezomieral neumíral.
nie ne; **niekto** někdo; **nieto** není.
obecať obětovati, darovati.
obísť obejíti.
oblok okno.
od-ísť odejíti.
odkázať vzkázati.
odobrať rozloučiti.
odprevodiť doprovoditi.
odrazu rázem.
odkial odkud.
osoh užitek.
odtiaľ odtud.
okolitý okolní.
okrem kromě.
opísať popsati.
opýtať sa otázati se.
oštara trampota, nepříjemnost.
otlak otlačenina, kuří oko.
ozaj zajisté.
páčiť sa líbiti se.
paduch zlý duch.
pagáč placka.
pantalony kalhoty.
parobok pacholík.
pasovať sa zápasiti.
pazucha podpaží.
planý špatný.
pletka pleticha.
pľuhák chlap, otrapa; **pľuha** poběhlice.
počúvať slyšeti, poslouchati.
pohýňati (opětovací k pohnúť) pohybovati.
pochabý potrhlý.
pol půl.
pomedzi mezi.
ponábľať sa pospíšiti si.
popri při.
posiaľ posud.
pošibať pošlehávati.
potknúť sa podemknouti se.
požičať (stč. požíčěti) půjčovati.
pre pro.
preč pryč.
prehŕnať sa přehrabávati se.
prekárať škádliti.
premeniť přeměniti.
prepasť (ide sa prepasť = div se nepřetrhne).
presilovať přemáhati.
prezývať přezdívati.
priadka přadlena.
priečinok příhrádka.
primeriavať přirovnávati.
primitívna neumělá.
prípecok zídka při peci.
prístupky přiženění se.
pristať přistoupiti.
prísť přijíti, přijeti.
probovať (z něm.) zkoušeti.
pýtať prositi.
pýtať sa ptáti se.
rab ohon.
rad řada.

rata pomoc.
rátať sa řaditi se, rovnati se.
raz jednou.
ražeň rožeň.
revanie řvaní.
robota práce.
rodina rodina, příbuzenstvo.
rodinka příbuzní.
rozchýriť rozhlásiti.
rozjatriť rozjitřiti.
roztvoriť rozevříti.
rumádzgať naříkavě plakati.
satín prací látka s leskem.
sára holinka.
sberať sa chystati se na cestu.
sfercovaný sdrhnutý, nabraný.
shabať pobrati.
shovárať sa dohovořiti se.
schytiť sa pospíšiti si.
sloboda svoboda.
slopať hltavě píti.
smäd žízeň.
sobáš svatba.
spiež mosazný zvonek.
spraviť spraviti, udělati.
srieň jinovatka, ledové krystaly.
srútiť shroutiti se.
stará matera, mať babička.
starý otec dědeček.
stariga ošklivá baba.
stolica župa.
stretať potkávati.
sťa jak.
sťaby jak by.
stupky schůdky, nožky.
súci jsoucí, způsobilý.
šiator, m. č. šiatre bouda.
šibko švižně.
škeriť špouliti pysky, ceniti zuby.
šmikeň kovárna.
šomrať bručeti, mumlati.
štica kštice vlasů.
štuľa berla.
šuhaj junák, mládenec.
šumno hezky.
šusterstvo (z něm.) ševcovství.
švábky brambory.
tackať sa vrávorati.
tamburica hudební nástroj.
tanistra, tarisňa plátěná kabela na záda.
tárať žvaniti.
tárať sa zblouditi, potloukati se.
teraz teď, nyní.
testiná tchyně.
tien stín.
tľčik obušek.
tobôž také.
toľký toliký, tak dlouhý.
toľme tolik
tovar zboží.
traja tři.
trčať vyčnívati, trčeti.
triasť třásti.
triezvý střízlivý.
trizňavý hovorný.
trma — vrma shluk, motanice.
tromf trumf, úsměšek.
ťarcha tíže.
ufať doufati, troufati si.
ujček strýček.
uknižovaný zničený.
uvládať zmoci.
väčšmi více.

vari snad.
varovať hlídati, opatrovati.
vatra oheň na pastvisku.
večitý věčný.
veľa velmi, mnoho.
veru, var věru.
vetor, vietor vítr.
vidiek krajina, okres.
vinš (z něm.) přání.
vnísť vejíti, vjeti.
vodca vůdce.
voľakedy někdy; **voľakto** někdo atd.
von ven, venku
voždy vždy.
vraj prý, pravil.
vrava, vravor vřava, hlučný hovor.
vraveť praviti, hovořiti.
vrecko kapsa; **vrece** pytel.
vo tri vrhy třikrát.
vše vždy.
vtedy tehdy.
vtisol sa; vtisnúť sa vtisknouti se.
vydať sa vdáti se.
vyhovárať vymlouvati, vyříkati.
vyhrešiť vyhubovati.
vypratať vykliditi, vyndati.
vyše více (než).
vytvoriť vyhnati, vyloučiti.
vyvŕšiť sa pomstíti se.
zabudnúť zapomenouti.
začúchol umlknul.
zadierať sa někoho napáliti.
zadovážiť koupiti.
zachrýpnutý ochraptělý.
zajagať sa zalesknout se.
zakärovať zpět obrátiti.
zapodievať sa zabývati se.
zápät vzápětí, hned.
zapekačka dýmka.
zatvoriť zavříti.
zať zeť, ženich.
zbadať zpozorovati.
zdravkať připíjeti na zdraví.
zemän zeman.
zgazdované zahospodařené (peníze).
zhrdzaveť zrezavěti.
zkade odkud.
zločkať bublati.
zlostiť sa míti zlost, zlobiti se.
zmeravelý ztuhlý, bezcitný.
zmestiť směstnati.
zoschýňať sesychati.
zrazu náhle.
zvŕtnuť zatočiti.
žandár četník.
žrď žerď, tyč.
žriedlo zřídlo.

OBSAH.

OSENÍ,
KNIHY MLADÝCH ČTENÁŘŮ

55.

SLOVENSKÝ SBORNÍČEK

NAKLADATEL F. TOPIČ V PRAZE.